

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 18.09.20

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/litteraturkritikk.pdf>

Litteraturkritikk

Kvalitetsvurderinger og skjelnende meninger om litteratur. Til grunn for litteraturkritikk ligger visse normative kriterier. Et kriterium er en standard som kan anvendes i vurderingen av mange mer eller mindre forskjellige verk. Kriteriet kan også brukes til å sammenligne verk. Litteraturkritikk (der “kritikk” brukes både om negative og positive bedømmelser) er kritisk vurderende og rangerende utsagn om litterære verk, verdi- og kvalitetsdommer.

I boka *Aesthetic Judgement* (1929) skriver David Wright Prall at “aesthetic questions involve preference [...]. Aesthetics also involves the art of *discrimination*, of making *judgements*. With the growing ability to distinguish good from bad, one develops *taste*. Tastes may be collective, or intersubjective, but their verification can only be subjective” (Porteous 1996 s. 21). Det å velge ut, kategorisere og bedømme bøker foregår på subjektivt grunnlag (Plachta 2008 s. 92).

“Criticism is the pursuit of signs, in that critics, whatever their persuasion, are incited by the prospect of grasping, comprehending, capturing in their prose, evasive signifying structures. Criticism occurs because the signs of literature are never simply given as such but must be pursued, and different modes of criticism can be distinguished by the accounts they give of this pursuit.” (Culler 1983 s. vii)

Det greske verbet “*krínein*” betyr å atskille, dele opp, bestemme og bedømme (Plachta 2008 s. 92). Å bedømme noe innebærer vanligvis å skille det gode fra det dårlige, det ekte fra uekte, og det riktige fra det falske (Plachta 2008 s. 92-93).

“Hva betyr “kritikk”? I dag vil mange tenke på kritikk som synonymt med litteraturkritikk eller kunstkritikk. Andre vil forbinde det med noe mer hverdagslig: kritikk som “negativ omtale” av hva det skulle være. Det er noe tvetydig ved denne hverdagspråklige forestillingen om kritikk: For et menneske som går rundt og “er kritisk”, blir lett beskyldt for å være “altfor kritisk”. Slik sett er kritikk noe suspekt.

Noe smålige kverulanter driver med. Samtidig har det ikke noe for seg å være “ukritisk” heller. Å være kritisk er altså tidvis problematisk, andre ganger helt nødvendig. Det er avgjørende å ha *kritisk sans*, selv om denne sansen må brukes med måte. [...] Da Kant på 1780-tallet publiserer sine tre store “kritikker” [tre filosofiske bøker], er det rimelig å tenke at kritikk betyr noe slikt som “kritisk analyse”. Selv skriver Kant at kritikk innebærer differensiering, forenkling og avgrensning, og at dette skaper en gunstig form for avstand til det man vil omtale – den dag i dag snakker vi jo om *kritisk distanse*. Opprinnelig stammer ordet kritikk fra det greske verbet *krinein*, som betyr å bedømme noe, eller å skjelne (eksempelvis mellom sant og falskt). [...] Kritikk er ikke noe *ufarlig*. Det kan like gjerne være et forsøk på å kneble noen.” (Espen Grønlie i *Klassekampens* bokmagasin 23. august 2014 s. 10)

“Litteraturkritikk er en av de viktigste formidlingsinstansene mellom litteratur og leser. Anbefalende, advarende eller nøytrale informasjoner om bøker går forut for nesten enhver lektyre. Litteraturkritikk er allestedsnærværende. Selv den som egentlig ikke leser anmeldelser, utsettes gjennom andre menneskers bedømmelser for virkningene av kritikk. Den er en institusjon i den litterære offentlighet som preger individuelle og kollektive forestillinger om hva litteratur er, kan være og bør være, og hvordan enkelttekster bør vurderes. Den gir overblikk, velger ut, informerer, tolker, vurderer og stimulerer til å diskutere litteratur. Litteraturkritikk er en institusjon for litterær læring og dannelse.” (Thomas Anz og Rainer Baasner sitert fra Neuhaus og Ruf 2011 s. 174) Litteraturkritikken agerer “mellom teori og praksis, mellom universitet og medier, mellom vitenskap og journalistikk” (Brigitte Schwens-Harrant i Neuhaus og Ruf 2011 s. 167).

Beskrivelse av innholdet i en tekst er en type vurdering, fordi beskrivelsen avhenger av et perspektiv som ikke er nøytralt eller likegyldig (Esquenazi 2017 s. 31). I prinsippet innebærer alle utsagn og all samtale om litteratur vurdering/bedømming, en stillingstaking til litteraturens verdi (Nøjgaard 1993 s. 5). Den tyske filosofen Wilhelm Dilthey hevdet at tekster er uforståelige uten at deres verdi blir vurdert (gjengitt fra Nøjgaard 1993 s. 8). Kritikerer fungerer som en slags “vokter” for litterære målestokker (Neuhaus og Ruf 2011 s. 227). Litteraturkritikere er med på å avgjøre markedsverdien til bøker, forfattere, litterære retninger m.m. (Schütz 2010 s. 156). Kritikerer ikke bare vurderer verdi, men skaper (genererer) verdi.

Noen hevder at det er forskjell i lengde og grundighet mellom litteraturanmeldelser og litteraturkritikk. Kritikerer kan undersøke, forklare, kommentere, tolke, sammenligne og vurdere. Alt dette er det ikke plass til i en kort anmeldelse. Litteraturkritikk kan omfatte et vidt spekter av tekster som berører vurdering av litteratur og forfatterskap – alt fra tekster der gjenfortelling av bokas innhold er sentralt til beundrende forfatterportretter (Schütz 2010 s. 231).

Noen aviser bruker svært tydelige, visuelle graderinger som terningkast, smilefjes eller lignende, slik at konklusjonen kan ses med et raskt blikk. Andre bruker kun ord, og eventuelt bilde av boka. Et bilde av bokomslaget gjør det lettere for en interessert leser å finne den i en bokhandel eller et bibliotek.

De mest reflekterende, nitide litteraturkritiske essayene av akademikere, skrevet i litterære tidsskrifter, er vanligvis de som får *minst* betydning for bokas salgbarhet på det litterære markedet (Schütz 2010 s. 231). Korte anmeldelser i (tabloid)aviser (særlig i nettutgavene) – altså journalistisk litteraturkritikk – kan derimot få stor betydning for hvordan boka selger på markedet.

“Hva kan kritikerens oppgave være i dag? Å analysere, å veilede, å peke på nye tendenser, å rydde opp i jungelen av utgivelser? Å hjelpe frem, løfte opp eller holde en kritisk pekefinger opp mot forlagene? Hvem er kritikeren når de største mediene ikke lenger ser kritikkens historiske funksjon som selvsagt: et elitistisk alternativ til bokbloggeren, eller en pilar i den borgerlige offentlighetens tempel?” (fra intervju med Daniel Mendelsohn i *Morgenbladet* 27. mars–2. april 2015 s. 66) Forlegger Arve Juritzen “mener at det er visse mennesker i litterære kretser som “har behov for å være litterært snobbete, sjikanere og snakke nedlatende om andre”. - Jeg får inntrykk av at det finnes en elitistisk litterær gjeng som skriver og anmelder hverandres bøker, og at de irriterer seg over at andre forfattere treffer leserne bedre, forklarer forleggeren.” (https://www.nrk.no/kultur/bok/_-snobbete-og-sjikanerende-1.7813074; lesedato 14.11.18)

“Profesjonelle kritikere, og anmeldelsene de produserer, skal [gi:] En fri, uavhengig og åpen kvalitetsvurdering av et verk. Ved en ekspert. Kritikerne er og skal være kulturprodusentenes vaktbikkjer, slik den politiske journalistikken er det for politikerne, slik sportskommentatorene følger opp idretten. Oppramsende lister, kosepratende TV eller betalte bloggere verken kan eller bør utgjøre hele den offentlige samtalen om litteratur. Profesjonelle bokanmeldere har ikke nødvendigvis “bedre smak” enn andre. Men de har en mer erfaren smak, og mer å sammenligne med. Bak seg har litteraturkritikeren oftest flere års litteraturstudier på universitetet. Hun har vært gjennom en hel haug klassikere. Har fulgt opp med mange års lesing av nyere bøker i alle sjangere. Romaner, lyrikk, essays. Sakprosa. Barnebøker. Tegneserier. Andres kritikk. [...] Et gjennomsnittlig bokår runder hun gjerne mer enn hundre leste bøker. Selvsagt gir det en helt annen tyngde som kvalitetskontrollør enn glade amatører, om de har hatt aldri så skjellsettende lesninger av enkeltbøker. Hvem ville vel stolt på de sportsfaglige vurderingene til en fotballkommentator som kun så en kamp eller to i året? Litteraturkritikk skrives ikke for forfattere, forlag eller bokhandlere. Den skrives for boklesere. For alle som interesserer seg for tanker og temaer i tida. [...] “Ikke bry deg om hva kritikerne mener og sier. Husk at ingen noen gang har reist en statue for en kritiker”, sa visstnok den finske nasjonalkomponisten

Jean Sibelius (1865-1957). Poenget er artig. Men ingen har noen gang reist en statue for en forfatter ingen har lest heller, en forfatter ingen oppdaget fordi vedkommende ikke engang ble anmeldt, noen steder.” (Gerd Elin Stava Sandve i *Dagsavisen* 5. desember 2017 s. 4-5)

“[S]ince we cannot read more than the smallest fraction on offer, we increasingly rely on reviews, which can be anything but fair or thorough. Indeed, some schools reject the whole notion of quality, seeing it as an elitist straitjacketing by a dominant, white, middle-class society. [...] Literary standing can seem so arbitrary, so much at the mercy of peripheral and chance events, that the stockmarket is an overused analogy. But the resemblance is worth pursuing. Just as a particular stock can be influenced by movements generally in their market sector, so are sales and an author’s standing influenced by world events, celebrity gossip, whimsical reviews” (Colin John Holcombe i <http://www.textetc.com/theory/sociology-of-poetry.html>; lesedato 15.11.18).

“Kritikens funktion är, brutalt uttryckt, att hjälpa en industri att sälja varor. Kritikerns uppgift som nyhetsförmedlare är primärt att bekantgöra en bok, att påminna läsaren om att den har kommit ut. Som frasen lyder i förlagsvärlden – “all publicitet är bra publicitet, även dålig publicitet”. Oavsett kritikerns värdering fungerar han eller hon alltså i hög grad som reklamman eller reklamkvinnor i bokvärlden. Och ju större bokutgivningen blir, desto viktigare blir själva selektionsprocessen, den att låta boken vara med eller inte. Till det kommer att kritikern själv är egenföretagare som konkurrerar med andra egenföretagare på en åsiktsmarknad. Där gäller det inte bara att säga något sant, utan något som är intressant.” (Svedjedal 1998 s. 53)

“Enhver bokanmeldelse fungerer også som reklame for boka som omtales. Litteraturkritikken har likevel et videre siktemål – å gi en grundig gjennomgang og vurdering på faglig grunnlag av en bok.” (Ruth Jenssen i Birkeland og Risa 1993 s. 158)

Fordi litteraturmengden er overveldende stor, setter mange pris på en kyndig utvelgelsesfunksjon, og litteraturkritikken har en slik rolle (Hermann Kinder gjengitt fra Neuhaus og Ruf 2011 s. 177). Kritikerne har en “navigasjonsfunksjon” for publikum (Neuhaus og Ruf 2011 s. 240). Kritikerne skal hjelpe ulike lesere til å velge blant det mylderet av utgivelser som finnes, men hun/han skal hjelpe leserne til å få mer ut av tekstene ved å gi dem “nøkler” til forståelse (Nøjgaard 1993 s. 154). “En litteraturkritisk tekst bør informere, orientere, kritisere og underholde.” (Neuhaus 2009 s. 200) God litteraturkritikk åpner nye horisonter for leserne (Nøjgaard 1993 s. 157). Litteraturkritikerne skal bidra til å finne de gode verkene og berike leseopplevelsene. Kritikerne kan “forklare, han kan sitere, diskutere, analysere, beskrive – og på den måten skrive åpne og inspirerende om den teksten som er til behandling. [...] I

hvert fall må kritikeren ha selvtillit nok til å anse sin egen lesersrespons som relevant også for andre.” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 07.08.14)

“I prinsippet kan kritikk ha minst fire ulike funksjoner. Først og fremst vil kritikken ha en rådgivende funksjon: Kritikeren fungerer som en veileder på det litterære markedet og gir gjennom sine vurderinger råd om hvilke bøker det er verdt å lese. Kritikken har også en journalistisk funksjon. I en viss forstand vil kritikk alltid være en form for kulturjournalistikk, for når kritikere anmelder bøker, informerer de samtidig leserne om hvilke bøker som har kommet på markedet. Den rådgivende og journalistiske funksjonen er kritikkens mest grunnleggende funksjoner, og da anmeldelsen ble etablert som en egen pressesjanger på 1700-tallet, var det nettopp for å utføre disse to funksjonene. Bokmarkedet vokste, og publikum trengte informasjon om hvilke bøker som var kommet ut, og råd om hvilke de burde kjøpe. I tillegg kan kritikken ha en perspektiverende funksjon gjennom å hjelpe leserne til å forstå boka på en annen måte og oppdage nye sider ved den. Kritikere kan analysere teksten, drøfte forfatterens prosjekt, sammenlikne boka med andre, plassere den i en litteraturhistorisk sammenheng eller knytte den til mer prinsipielle diskusjoner. Slik kritikk vil man ha utbytte av også etter at man har lest den anmeldte boka. Til slutt kan kritikken også ha en estetisk eller underholdende funksjon. Kritikeren kan gi selve anmeldelsesteksten en poetisk eller humoristisk form som gjør den verdt å lese for sin egen del, uavhengig om man er interessert i det anmeldte verket eller ikke.” (Jonas Bakken i <http://2001-10.prosa.no/artikkel.asp?ID=619>; lesedato 13.06.19)

Litteraturkritikkens seks funksjoner har blitt listet opp slik:

- (1) å gi overblikk over nyttefunksjoner
 - (2) å velge ut gode verk for potensielle lesere/bokkjøpere
 - (3) å gi lesehjelp
 - (4) å forklare styrker og svakheter ved den aktuelle forfatterens verk med tanke på framtidige kjøp av hennes/hans bøker
 - (5) å fremme offentlig diskusjon om bøker
 - (6) å underholde
- (Plachta 2008 s. 177)

Kritikken bør være pedagogisk ved å tilpasse argumentasjonen til det publikumet den skal nå (Nøjgaard 1993 s. 158). “Litteraturkritikken har alltid vært en hybridsjanger, da den har befunnet seg i skjæringspunktet mellom akademisk vitenskapelighet og journalistisk lettfattelighet.” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 06.08.14) Kritikk har vært kalt “populariserende litteraturjournalistikk” (Neuhaus og Ruf 2011 s. 241). Noen

oppfatter litteraturanmeldelser som er form for formidlende forbrukerveiledning, andre mer som en slags akademisk øvelse i kritisk sans og evalueringsevne.

Litteraturkritikk fungerer også som tilbakemeldinger til forfatter og forlag. Kritikken har en “kontroll- og korrektivfunksjon” overfor det kommersielle bokmarkedet (Neuhaus og Ruf 2011 s. 185). Litteraturkritikere er med på å avgjøre markedsverdien til bøker, forfattere, litterære retninger m.m. (Schütz 2010 s. 156). Å satse “feil” kan få store økonomiske konsekvenser for både forfatteren og dennes forlag. Noen forfattere har gjennom å lese litteraturkritikk prøvd å finne ut hvordan det lønner seg å skrive for å nå fram til publikum, altså hva som selger (Neuhaus og Ruf 2011 s. 174).

“Hva kan leserne egentlig forlange av kritikerne? Et minstekrav må vel være at kritikerne gjør sitt beste for ikke å villed dem. Samtidig kan det ikke være tvil om at kritikerne stadig forsynder seg mot dette kravet: Enten ved ikke å være ærlige nok om hva de faktisk mener om den omtalte boken, eller ved å være unødig uklare i fremføringen av den kritiske dommen. [...] kritikerkollegers hang til det som i retorikken går under navnet “*contradictio in adjecto*”, og som på alminnelig norsk gjerne kalles “motsigelse i tilleggsordet”, altså tendensen til at man slår ihjel sitt eget hovedsynspunkt med oppfølgende utsagn som går i stikk motsatt retning.” (Frode Helmich Pedersen i *Morgenbladet* 2.–8. oktober 2015 s. 52)

“Kritikken skal og må være uavhengig, personlig, begeistret, forbitret, krangelvoren, lidenskapelig, bitende, tydelig og velformulert. Og en negativ kritikk er ikke – i hvert fall ikke først og fremst – et uttrykk for ondsinnethet, men tvert imot et implisitt forsvar for den litteraturen som er bedre. Kritikeren har riktignok også et ansvar – med da først og fremst overfor publikum. Kritikeren er avhengig av leserens tillit, det vil si: Om leserne får på følelsen at kritikeren bare skriver slik han gjør for å posisjonere seg, eller for å bruse med fjærene, eller for å tekkes de riktige folkene, da vil det på sikt gå utover hans etos. Derfor vinner kritikeren på å være ærlig. Kritikkens dyder er derfor, før som nå, ærlighet, tydelighet, veltalenhet og individualitet. Det å leve opp til disse dydene er alltid forbundet med risiko. Dersom man ser på biografiene til fortidens store kritikere, vil man finne at mange av dem var ganske ensomme – de ble etter hvert upopulære både blant forleggere og forfattere. Det er med andre ord belastende å skulle være for ærlig i møte med for mange dårlige bøker. Det letteste er derfor å fire på kravene, skrive velvilligere, og rose også der hvor rosen strengt tatt ikke er helt fortjent. En slik innstilling synes i dag nesten uunngåelig med tanke på den store mengden bøker som produseres i Norge hvert år. Bare et lite knippe av disse kan være virkelig gode, dette er nærmest et statistisk faktum. Men gitt denne situasjonen er det desto større grunn til å minne om at kritikeren skal og bør være en uokråke. Denne rollen er desto viktigere innenfor en kultur som blir stadig mer strømlinjeformet og

selvtilfreds.” (Frode Helmich Pedersen i <https://kritikerlaget.no/saker/litteraturkritikk-før-og-nå>; lesedato 25.02.19)

Den danske litteraturforskeren Morten Nøjgaard har hevdet at litteraturkritikere kan deles i to overordnede grupper: Den ene gruppen er de som oppfatter seg som representanter for befolkningen, og vil hjelpe andre til å få den opplevelsen de selv har fått av ei bok. Den andre gruppen er de kritikerne som primært vil gi råd til forfattere, og disse kritikerne er ofte selv forfattere (1993 s. 34). I angloamerikansk språkbruk omfatter “criticism” forklaring, tolkning og vurdering av tekster, i en stor sammenheng med litteraturteori og litteraturhistorie (Schlingmann 1985 s. 171). Criticism gjelder også eldre tekster, ikke bare nyutgitte. I Storbritannia, USA og Frankrike omfatter litteraturkritikk (“literary criticism” og “critique littéraire”) litteraturteoretiske aspekter ved litteratur (Plachta 2008 s. 92).

Criticism er “[t]he thoughtful analysis, interpretation, and evaluation of an artistic or literary work in which the primary considerations are its essential nature (“message”), the intentions of the artist or author, the effect of the work on its audience, its relationship to works of similar style or content, its influence on subsequent works, and its implications for critical theory. [...] initial critical response may determine the success or demise of a production, although a work that fails on first exposure may receive wider acclaim if revived. In publishing, works rejected by critics and readers when first published sometimes become classics with the passage of time. Unlike reviews, which appear during the months immediately following first publication, serious criticism of an enduring literary work may continue indefinitely.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

“John Chr. Jørgensen har pekat på de viktiga journalistiska faktorerna i en recensjons stil: känslan för formens krav, för nyheten, för kompression och för att få recensionen att “stå ut” i förhållande till andra artiklar. Det finns en intressant dubbelhet i recensionens stil. Å ena sidan riktar den sig till “allmänheten”, till en stor skara läsare. Men å andra sidan är den en genre för och av eliter. Lösningen på problemet att skriva för två olika grupper blir ofta ironin, paradoxen och mångtydigheten – språkliga elitgrepp som recensenten lånar från skönlitteraturens värld och odlar nästan som en egen konstform.” (Svedjedal 1998 s. 51) John Chr. Jørgensen har publisert *Det danske anmelderis historie: Den litterære anmeldelses opståen og udvikling 1720-1906* (1994).

“I teorin kan recensionens språkliga raffinemang ses som en strävan att nå en högre sanning. I praktiken är det ofta frågan om en marknadstillgång, om konsten att skriva något överraskande, något uppseendeväckande och fångslande. Om recensionen kan läsas på olika sätt, kan den också läsas av olika grupper. Den recensent som i längden vill klara sig bra måste skriva så att han eller hon når en ganska stor läsarskara,

samtidigt som recensionen visar prov på det slags kulturella införståddhet som ackumulerar kapital i det litterära fältet.” (Svedjedal 1998 s. 51)

En anmeldelse gjelder alltid et verks kvalitet, dvs. inneholder en kvalitetsdom. Enhver dom må begrunnes, og leseren må kunne vurdere hvor god begrunnelsen er ved å lese den teksten som blir anmeldt (Nøjgaard 1993 s. 156-157). Det er en flytende grense mellom beskrivelse av et verk og en vurdering av verket (Neuhaus 2009 s. 47). Vurderinger kan være implisitte eller eksplisitte. Det å velge et verk til anmeldelse framfor et annet verk er en implisitt verdivurdering (Neuhaus 2009 s. 204).

Det litterære verket har en “verdibærende beskaffenhet” (Hans-Egon Hass). Hvert verk er bærer av normer som fører til en liten eller stor konfrontasjon med kritikerens normer og med samfunnets normer (Nøjgaard 1993 s. 14). Litteraturkritikk bør ha en refleksjons- og kommunikasjons-stimulerende funksjon (Neuhaus 2009 s. 230). Litteraturkritikk kan ha ulike funksjoner: informerende orienteringsfunksjon; seleksjonsfunksjon; refleksjons- og kommunikasjonsstimulerende funksjon; underholdningsfunksjon; didaktisk-formidlende funksjon for publikum; samt didaktisk-sanksjonerende funksjon for forfattere og forleggere (Thomas Anz gjengitt fra Neuhaus og Ruf 2011 s. 175). Disse seks funksjonene hos Anz kan beskrives slik: Litteraturkritikkens

- *informerende orienteringsfunksjon* gir et overblikk over et stadig mer uoverskuelig antall nytgivelser

- *seleksjonsfunksjon* gir for det første et inntrykk av hvilke verk som er verdig å bli kritikervurdert, og for det andre gjennom de eksplisitte vurderingene hjelp til lesere med hvilke bøker som det er verdt å kjøpe og lese

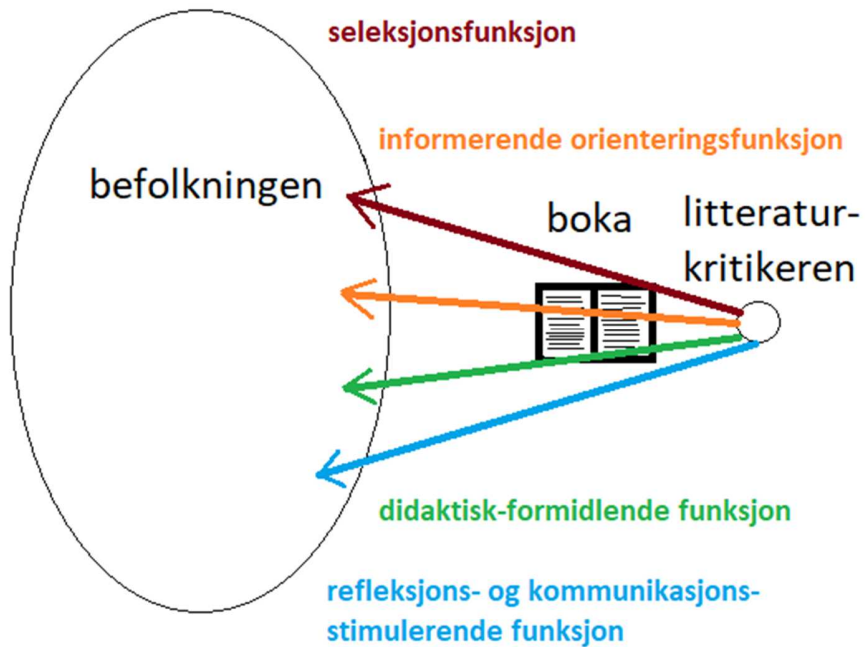
- *didaktisk-formidlende funksjon for publikum* gir informasjon om kunnskaper og ferdigheter som trengs for å kunne forstå tekster som på grunn av sin nyskapende annerledeshet kan være vanskelige å forstå

- *didaktisk-sanksjonerende funksjon for litteraturprodusenter* (forfattere, forlag) gjelder kvalitative svakheter og styrker, som i sin tur kan bedre kvaliteten på framtidige bokutgivelser

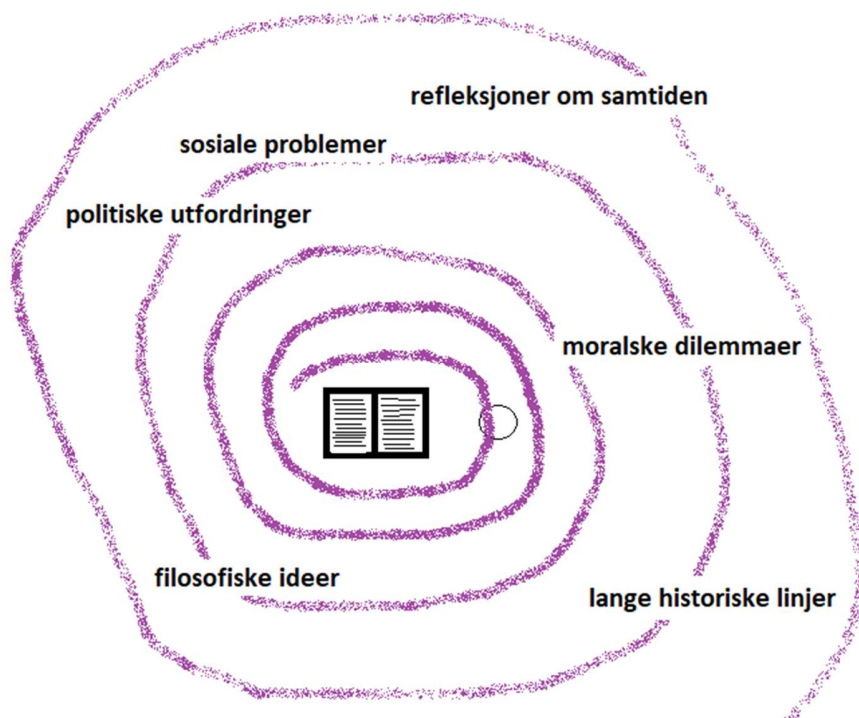
- *refleksjons- og kommunikasjonsstimulerende funksjon*, som fremmer den offentlige diskusjonen om litteratur og de selvrefleksive prosessene på litteraturfeltet

- *underholdningsfunksjon* gir litteraturkritikken samme funksjon som mye av selve litteraturen, nemlig å underholde (her gjengitt fra Plachta 2008 s. 95)

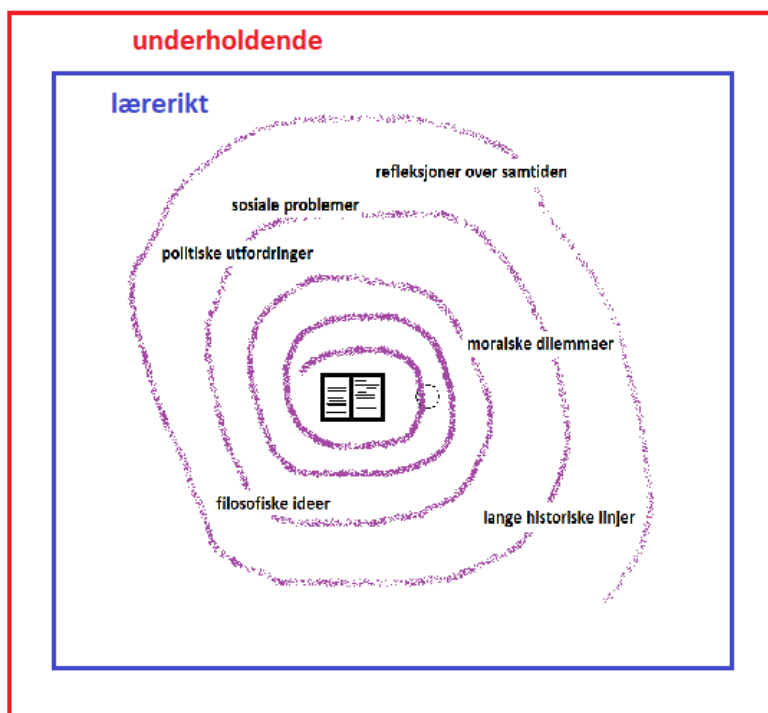
Denne modellen viser noen av funksjonene som kritikeren bidrar med overfor (den lesende) befolkningen:

En god litteraturkritiker utvider gjennom sin egen tekst (anmeldelsen) perspektivet på boka slik at den får stor relevans og bidrar til diskusjon/debatt i samfunnet (refleksjons- og kommunikasjonsstimulerende funksjon):

Kritikerens tekst bør skrives slik at den er både lærerik og underholdende, uansett om boka som anmeldes er god eller ikke, eller om leseren av anmeldelsen får lyst til å lese selve boka eller ikke:

“Kritikk handler ikke først og fremst om å prøve et estetisk uttrykk mot et ferdig utviklet argument, men snarere å forlenge kunstens refleksjon og spekulative moment inn i essayet eller anmeldelsens språklige form. [...] Derfor er det i dag kanskje viktigere enn noen gang å holde fast ved den tidligromantiske ideen om kunstverket som et *refleksjonsmedium*, og kritikken som en videreføring av kunsten (Friedrich Schlegel ville sagt “fullendelsen” av den).” (Sigurd Tenningen i *Morgenbladet* 10.–16. januar 2020 s. 42)

En litteraturkritiker bør stille kritiske spørsmål til teksten, til seg selv, til leseren og til verden, og “forstyrre” personer som er altfor sikre i sin sak (Brigitte Schwens-Harrant i Neuhaus og Ruf 2011 s. 172). Litteraturkritikeren er både en “gatekeeper” som delvis gir og delvis hindrer tilgang til bestemte verk, og har en “agenda-setting”-funksjon som kan sette noe på dagsordenen og gi støtet til debatt (Neuhaus 2009 s. 229-230). Kritikerens vurderinger fører ofte til at bøker blir lest og diskutert, kjøpt og debattert (Plachta 2008 s. 92).

Også de som er uenig med kritikerens vurderinger, kan ha nytte av vurderingene. Hvis f.eks. en kritiker hevder at det ikke bør spøkes med nazismen slik det gjøres i en bok, kan en leser som ønsker å lese en humoristisk framstilling av nazismen kjøpe boka nettopp av denne grunn (Neuhaus 2009 s. 229).

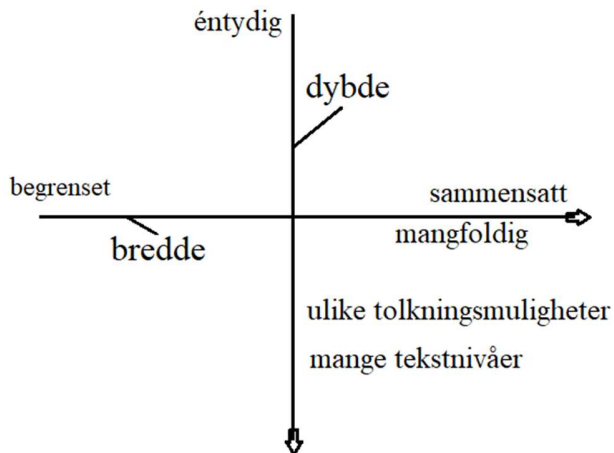
“Throughout history, book reviewers have sometimes been comically off the mark in their assessments. A New York Times reviewer described Vladimir Nabokov’s *Lolita* as “dull, dull, dull in a pretentious, florid and archly fatuous fashion”. While a hater of both Charlotte and Emily Brontë, in his review of *Wuthering Heights*, found consolation in the idea that the novel “will never be generally read”.” (Michelle Smith i <http://theconversation.com/in-the-world-of-goodreads-do-we-still-need-book-reviewers-56455>; lesedato 06.07.16)

Noen kriterier er vanskelige å forene, men gode tekster kan likevel klare nettopp en slik forening: enhet og kompleksitet, tradisjonsforankring og originalitet (nyskaping, annerledeshet), gjenkjennelighet og intensitet, høy grad av provokasjon og leservennlighet. Et skjønnlitterært verk av høy kvalitet har ofte disse kjennetegnene: en stor enhet i en stor kompleksitet + godt språk.

Kompleksitet i et kunstverk innebærer at verket rommer et maksimum av menneskelig liv og det sammensatte ved ett eller flere individers liv (Hans Larsson gjengitt etter Nøjgaard 1993 s. 80). Det enhetlige estetiske verk bør vise motsetninger på en måte som skaper fruktbar spenning, og gjerne romme det enhetlige på tvers av kraftige

kontraster. Alt i verket bør både inngå i en stor helhet og bevare en dimensjon av noe uløselig.

Teksten kan være flerdimensjonal på to måter – i bredde og dybde:

Bredden kan f.eks. bestå i et stort persongalleri med et mangfold av konstellasjoner/ relasjoner mellom personene, mange geografiske steder og et høyt antall tematikker flettet sammen i verket. Dybden gjelder hvor åpent for tolkning verket er og hvor mange nivåer av mening leseren kan finne (et kort dikt kan dermed ha stor dybde).

“Litteraturkritikkens historie er en historie om stadige modifiseringer av dens krav, relativisering av dens kriterier og endringer av forholdet til litteraturvitenskapen og til offentligheten.” (Borchmeyer og Žmegač 1994 s. 240) “In contemporary criticism reviewers are supposed to ground their value judgments about literary texts by pointing to certain properties which they deem present in these texts. Due to the absence of clear and unequivocal criteria of judgement, this task is a highly uncertain affair. The characterization of a work that one reviewer adduces as an argument for a positive value judgement, may serve to justify another critic’s negative judgement. Nevertheless, reviewers are presumed to assess a work’s properties and value.” (Janssen 2012 s. 173-174)

“Hvis lesing ligner en reise *i* en tekst, da er skriving *om* lesing en slags reiseberetning. En slik beretning forteller alltid både om reisen (lesingen), om landet (litteraturen) og om den som reiser (leseren).” (den østerrikske litteraturkritikeren Brigitte Schwens-Harrant sitert fra Neuhaus 2009 s. 200)

“Kaster vi et blikk på norske forfatteres litteraturkritikk de siste hundre årene, finner vi to hovedleirer, to ikke helt adskilte, men likevel distinkt forskjellige måter forfattere skriver om andres litteratur på. På den ene siden har vi de som holder sin

kritikergjerning mer eller mindre adskilt fra sin rolle som forfatter: En Sigurd Hoel, en Ronald Fangen, for ikke å snakke om de mange forfatterne som i dag signerer bokanmeldelser og miniessays i norske aviser (Morten Langeland, Tina Åmodt, Odd W. Surén og så videre). På den andre siden har vi de mer aktivistisk orienterte forfatterkritikerne, som introduserer, vurderer, kritiserer og hyller andres litteratur med bevisst eller ubevisst mål om å berede grunnen for sin egen skrivemåte, og styrke premissene for sin egen mottagelse. Tydeligst og mest berømt i denne leiren er Profilkretsen, og senere Jan Kjærstad.” (Bernhard Ellefsen i *Morgenbladet* 16.–22. juni 2017 s. 47)

En god litteraturkritiker bør ha nysgjerrighet og oppdagerglede, føle ansvarlighet, besitte litterær og journalistisk kompetanse og ha god uttrykksevne (Neuhaus og Ruf 2011 s. 165). Det som skiller en kritiker fra andre lesere, er primært kritikerens teorikunnskap, grundige leseerfaring, viljen til kritisk refleksjon og den gode evnen til å uttrykke seg språklig (Neuhaus og Ruf 2011 s. 166).

“I New York Times skrev nylig kritikeren Dwight Garner et forsvar for den kritiske kritikeren: Det handler ikke om å håne bøkene man anmelder, men å skape *fine distinctions*. Og er ikke kjennetegnet for enhver god kritikk, enten den er positiv eller negativ, at den skaper presise distinksjoner; nøyaktige og kanskje uventete karakteristikk, som man ikke selv kom på, men som gir aha-opplevelser med det samme man leser dem? [...] kritikens etymologiske opphav, det greske ordet *krinein* [...] betyr å skjelne, skille ut.” (*Klassekampens* bokmagasin 25. august 2012 s. 13) Kritikerne lager ofte implisitt (eller direkte) sammenligninger med verk som hun/han elsker eller avskyr (Nøjgaard 1993 s. 90).

Mange litteraturkritikere oppfatter seg som talerør for publikums litteraturinteresse, og antar at det som interesserer dem selv, også interesserer deres publikum (Neuhaus 2009 s. 228). Men litteraturkritikeren har blitt oppfattet som en “resultatløs forfatter” (Bellemin-Noël 1989 s. 101), som ikke selv klarer det han eller hun kritiserer andre for ikke å klare. Den franske 1700-tallsforfatteren og filosofen Voltaire hevdet: “Ingenting er enklere enn å uttale seg som en autoritet om ting man ikke selv kan utføre” (sitert fra Tadié 1987 s. 231). Men tyskeren Gotthold Ephraim Lessing skrev på 1700-tallet: “Anmelderen trenger ikke selv å gjøre bedre det han kritiserer” (sitert fra Grimminger 1990 s. 129).

“Skriver kritikere bokanmeldelser fordi de har studert nordisk eller litteraturvitenskap, og synes kritikk er den beste måten å utøve faget på? Er det for å fremme et bestemt litterært syn? Er det fordi de ønsker å gi norske lesere gode råd om hva som er verdt å lese eller ikke i den årlige flommen av bøker forlagene utgir? Er det fordi de ønsker å være litteraturens gartnere, luke i bedet, røske opp ugresset, altså den dårlige

litteraturen, og la blomstene, altså den gode litteraturen, stå igjen? Skriver de litteraturkritikk fordi de ønsker å formidle litteratur, fortolke den, forsøke å erkjenne og forstå den, og presentere disse erkjennelsene og tolkningene for leserne? Skriver de fordi de ser på bøker som en vare, som i likhet med alle andre varer trenger sine forbrukerjournalister, som kan råde leserne til hvilke produkter de bør kjøpe, og hvilke de bør styre unna? Eller skriver kritikerne anmeldelser fordi de rett og slett liker å skrive, og lese, og hvorfor da ikke skrive om det du leser? Eller er det fordi de bare – elsker litteratur?” (Tor Eystein Øverås i *Klassekampens* bokmagasin 30. august 2014 s. 10)

I en bok om franskmannen Jean Racines tragediediktning skriver Jean-Jacques Roubine: “Vi støter her på en karakteristisk egenskap ved kritikken på 1600-tallet: referansen til en ideal-tragedie, som finnes i tankene og aldri er skrevet av noen, men som man konfronterer alle skrevne og framførte tragedier med, verk som man dermed må forutsette er ufullkomne!” (1971 s. 12-13)

Den britiske 1700-tallsfilosofen David Hume hevdet i verket *Of the Standard of Taste* (1757) at et verks skjønnhet ikke skyldes interne egenskaper ved verket, men kun de normene som leseren eller betrakteren har i seg: “Beauty is no quality in things themselves: It exists merely in the mind which contemplates them, and each mind perceives a different beauty.” (siteret fra Nøjgaard 1993 s. 5) Likevel mente Hume at “amidst all the variety and caprice of taste, there are certain general principles of approbation or blame, whose influence a careful eye may trace in all operations of the mind.” (*Of the Standard of Taste*, siteret fra Nøjgaard 1993 s. 59)

Den tyske 1700-tallsforfatteren Georg Christoph Lichtenberg skrev: “Jeg oppfatter anmeldelser som en slags barnesykdommer som de nyfødte bøkene må lide under. Man har sett eksempler på at de sunneste blant dem dør, og at de svakeste overlever.” (siteret fra Plachta 2008 s. 96)

Fra 1936 ble fri litteratur- og kunstkritikk forbudt i Nazi-Tyskland, og erstattet med offisielle, “nasjonalsosialistiske kunstbetraktninger” skrevet av personer som var autorisert av myndighetene (Neuhaus 2009 s. 216).

Leonard Beriger foreslo i boka *Den litterære vurdering* (1938; på tysk) fem estetiske kriterier for litteraturkritikk: nyskaping, språk, symbolbruk, atmosfære og form/sjanger (gjengitt etter Nøjgaard 1993 s. 69).

Den gode tekst er den som jeg har lyst til å lese på nytt, hevdet den franske litteraturforskeren Roland Barthes (gjengitt etter Nøjgaard 1993 s. 125). Den verdifulle teksten har mening som overskrider første gangs lesing av den. Norman Holland

hevdet i *The Dynamics of Literary Response* (1968): “Saying a literary work is good [...] is predicting that it will pass the test of time; that it can “please many and please long”; that it is a widely satisfying form [...] or [...] that it embodies a fantasy with a power to disturb many readers over a long period of time and, built in, a defensive manoeuvre that will enable those readers to master the [text’s] disturbance.” (sitert fra Nøjgaard 1993 s. 86)

Forfatteren Øystein Lønn “slo gjennom i bredere lag på 1990-tallet, da han vant Brageprisen, Kritikerprisen og Nordisk råds litteraturpris. Siden har han stort sett høstet gode kritikker, skjønt rosen etter hvert fikk et litt repetitivt preg. Det var nesten som om Lønn, lik de homeriske heltene, ble utstyrt med et sett faste epiteter – “antydningens mester”, “ordkunstneren”, “den stilsikre forteller” – som man knapt kunne unngå å nevne straks navnet hans kom på banen. Ikke desto mindre kunne man for noen år siden fornemme at det hadde sneket seg inn en skepsis hos enkelte kritikere. For eksempel skrev Klassekampens Kaja Schjerven Mollerin om romanen *Etter Sofia* (2010) at Lønns stil er altfor stiv og maniert til at hun klarer å tro på den. Denne kommentaren stemmer helt overens med min egen lesning av Lønns roman av året, *Fluktens nødvendige blindveier* [2016], som også kan beskrives som pretensiøs og dårlig fortalt. [...] Etter endt lesning plukket jeg ut fra hyllen noen av Lønns mest kjente verker for å se hvordan de tok seg ut i sammenligning. Jeg kunne da, ikke uten en viss lettelse, konstatere at for eksempel novellen “Thranes metode” stilmessig sett er av et helt annet kaliber enn *Fluktens nødvendige blindveier*. Samtidig er det ikke fritt for at jeg nå, med det kritiske blikket som hadde etablert seg under lesningen av denne siste romanen, fikk øye på svakheter ved denne novellen som jeg ikke tidligere hadde lagt merke til – og som ligner dem jeg her har pekt på. Det slo meg da at det ikke er risikofritt for en feiret forfatter å utgi bøker som er under hans eller hennes nivå. Noen ganger kan svakhetene ved de mindre vellykkede bøkene nemlig ha det juristene kaller tilbakevirkende kraft. [...] Når en feiret forfatter som Øystein Lønn utgir bøker som er under hans nivå, risikerer han at tidligere verk blir sett i annet lys.” (Frode Helmich Pedersen i *Morgenbladet* 27. mai–2. juni 2016 s. 44)

Den britisk-indiske forfatteren Salman Rushdies roman *The Enchantress of Florence* (2008) er “ikke blant de utvalgte finalistene til årets Bookerpris. Det innebærer blant annet at en kritiker fra Financial Times må krydre bokmanuset med karri og spise det, slik han lovt dersom boka ikke vant prisen. Rushdie trekker på skuldrene og sier at man ikke kan vinne alle lesere hele tida. Blant enkelte kritikere har det festet seg et inntrykk av at ingen noensinne leser ut en hel Salman Rushdie-roman. De er for lange, for kronglete, for kompliserte – for lite vestlige, kunne man kanskje legge til.” (*Dagbladets Magasinet* 27. september 2008 s. 47)

Sven Møller Kristensen foreslo i en artikkel i boka *Litterær verdi og vurdering* (1984; redigert av J. Dines Johansen og E. Nielsen) sju krav som anmelderen bør stille til en god bok (her gjengitt etter Nøjgaard 1993 s. 75):

- Framstillingens sanselige konkrethet og realisme
- Kompleks struktur
- En åpen innstilling til livets problemer
- Organisk koherens
- Framstilling av det universelt menneskelige og det typisk menneskelige
- Uttrykk for tidens ideer
- Tolkning av de menneskelige livsvilkår

Ifølge Morten Nøjgaard bør kritikeren informere publikum om fem aspekter ved den boka som blir anmeldt:

1. Innholdet i boka: hendelsene, miljøene, personene, ideene osv. i verket, gjerne med et kort resymé
 2. Bokas mening: med kritikeren tolkning av (deler av) verket, særlig hvis det er vanskelig forståelig for lesere flest
 3. Om forfatteren: biografiske opplysninger, om dikterens synspunkter, livssyn eller lignende
 4. Om andre verk av forfatteren: særlig forrige verk av forfatteren, eller informasjon om hele forfatterskapet, som så kan være grunnlag for å kalle det siste verket typisk/karakteristisk, en utvikling videre eller et brudd
 5. Bokas kontekst: verket innplasseres i en kulturell eller politisk sammenheng, i en idéstrømning, i litteraturhistorien eller lignende som kan gi perspektiv på verket, eventuelt ved å påvise kilder og påvirkninger, kanskje også framtidige konsekvenser av verket
- (Nøjgaard 1993 s. 163)

Kritikere bør orientere om ulike/mulige betydninger av teksten og kan også komme med tolkningsforslag til leserne (Neuhaus 2009 s. 219).

Litteraturprofessor Per Thomas Andersen publiserte i 1987 artikkelen “Kritikk og kriterier” (i *Vinduet* nr. 3), med en inndeling av ulike kriterier som anmeldere bruker bevisst eller ubevisst/ureflektert. Andersen påpeker at det er umulig for en kritiker å operere uten noen kriterier når et verk vurderes og anmeldes. Ifølge Andersen kan kriteriene deles inn i fire hovedgrupper: moralske/politiske, kognitive, genetiske og estetiske kriterier.

Moralske/politiske: Teksten gis (høy eller lav) verdi ut fra om den utgjør en politisk ytring, bidrar til å sette et moralsk problem på dagsordenen, målbærer ideer som inngår i en livssynsdebatt osv. Kritikerens vurderer den holdningen som (etter kritikerens mening) kommer fram i teksten til noe moralsk og/eller politisk. Men tekstens ytring må ikke automatisk tillegges forfatteren som privatperson.

Kognitive: Teksten gis (høy eller lav) verdi ut fra om den gir leserne kunnskap, forståelse, innsikt i samfunnet eller i et kunnskapsområde (f.eks. psykologi). En tekst som har et høyt intellektuelt nivå og bidrar til at leserne får det samme, kan få god kritikk på grunn av dette.

Genetiske: Teksten ses i kontekst/sammenheng med et forfatterskap, en sangers utvikling, lange linjer i litteraturhistorien osv. Anmelderen kan sammenligne teksten med tekster av samme forfatter eller av andre forfattere.

Estetiske: Her foretar Andersen en inndeling. Kompleksitet gjelder om teksten har mange nivåer den kan leses på, mange tolkningsmuligheter osv. Integritet gjelder forholdet mellom helheten og delene i teksten. Intensitet gjelder spenningsoppbygging og om leserens interesse vekkes på overraskende måte og holdes ved like.

Andersen opererer dessuten med et affektivt kriterium som gjelder hvordan anmelderen opplever teksten emosjonelt og deretter viser sine følelser gjennom måten hun/han formulerer seg på. Dette kriteriet er enda mer subjektivt enn de andre, fordi det gjelder personlige følelser snarere enn (relativt) rasjonelle grunner til kvalitetsvurderingen. Det brukes ikke resonnementer, men vises affekter.

Det moralsk-politiske kriteriet gjelder den holdningen som teksten (og kanskje forfatteren) inntar overfor en moralsk eller politisk problemstilling. Dette kriteriet kan si mye om hvor viktig teksten kan være for leserne og i vår samtid, men ikke om den er godt eller dårlig skrevet.

Intensitetskriteriet gjelder spenningsoppbygning (og -kurve) og tekstens evne til å holde på leseren, på grunn av hvor mye som skjer og hvor fort osv. Men tekster kan være intense på ulike måter. Poenget er at en god tekst trekker leseren med gjennom det hele, som om det var en "krok i teksten". Den må ha evne til å engasjere, helst fra begynnelse til slutt.

Det affektive kriteriet gjelder en følelseseffekt eller -reaksjon som teksten skaper hos anmelderen, men uten at hun/han forklarer hvorfor denne følelsen oppstår, og dermed kan ikke kriteriet brukes til å begrunne at en tekst har høy eller lav litterær kvalitet. Det dreier seg om personlige og relativt ubevisste følelser som ikke trekkes inn direkte

i åpen argumentasjon for verkets verdi. Det affektive blir tydelig i og gjennom den stilen som anmelderen skriver med (f.eks. nedlatende eller sarkastisk).

Det kan dessuten skilles mellom en “konkav” litteraturkritikk (en konkav linse sprer linjer) som utvider verket gjennom å se det i en bred sammenheng, og en “konveks” kritikk (en konveks linse samler linjer) som innsnevrer og forminsker verket.

Kritikeren kan vurdere alle nivåer av teksten, fra det stilistiske til budskapet (Nøjgaard 1993 s. 29). Også hvilke funksjoner teksten fyller kan vurderes, funksjoner som disse:

Grunnleggende verdier	Fundamentale funksjoner	Avledete funksjoner
Sannhet	Moralsk funksjon	Frigjørende funksjon
Glede	Hedonistisk funksjon	Eksistensiell funksjon

(Nøjgaard 1993 s. 43)

Og vurderingen kan vektlegge ett eller flere av disse perspektivene:

1. Det realistiske perspektivet: Sammenhengen mellom den virkelige verden og den representerte verden i verket blir verdsatt; begreper som sannhet og sannsynlighet er sentrale.

2. Det symbolske perspektivet: Det verdsettes og evalueres spesielt hvordan verket setter vår fantasi i sving, uttrykker sin egen særegne sannhet osv.

3. Det strukturelle perspektivet: Verket vurderes primært ut fra sitt mangfold og sin koherens, hvordan verket synes å forene eller løse motsetninger osv.

(Nøjgaard 1993 s. 102-103)

Kritikken bør ha “evne til å gjøre åpne og formidlende bevegelser inn i verket og å trekke meningsfylte linjer ut av det og over i andre tanke- og kunnskapsområder.” (Bernhard Ellefsen i *Morgenbladet* 25.–31. oktober 2019 s. 35)

Et kriterium for kritikk er om handlingen i en fiksjonstekst er “sannsynlig”, dvs. om det kunne ha skjedd i virkeligheten (Neuhaus 2009 s. 211). Dette kriteriet gjelder ikke alle sjangrer i samme grad. Fantasy-fortellinger har sin styrke i det uvanlige, men krever likevel en form for indre sannsynlighet i hvordan historiene fortelles.

Forfatteren Jan Kjærstad har kommentert litteraturkritikk “med en spontan aforisme: “Enten har vi dårlige anmeldere, ellers er jeg en dårlig forfatter.” Kjærstad kunne fortelle at han har sluttet å lese anmeldelser av sine egne bøker, fordi de virker distraherende på forfattergjerningen. [...] Objektive kriterier fins ikke. Som Kjærstad påpekte, er anmeldervirksomhet “veldig langt unna vitenskap”, snarere i “slekt med religionen”. Det dreier seg altså om å *tro*, at man har lest en god eller dårlig bok. [...] Kjærstad har satt opp en liste på fem kriterier han mener er underspilt. De kan sammenfattes slik: Hvor stor tankekraft har et verk? Får det leseren til å sitte igjen med “ett eller flere katalyserende spørsmål”? Kan man si noe om verkets besynderlighet, elementer som skaper ubehag? Hvor original er boka? Rommer den et univers som er nytt for leseren? Har boka etterglød? Vokser innholdet i bevisstheten etter endt lesning? Og til sist: Hvilke svakheter fins i boka? Ingen bøker er perfekte. Hva er det som mangler i den boka man leser?” (Fredrik Wandrup i *Dagbladet* 28. mai 2016 s. 46)

En litterær tekst vurderes ofte ut fra den sterkeste følelsen som teksten skaper i kritikeren/leseren (Nøjgaard 1993 s. 123). Følelsen har en tendens til å bli eneste vurderingskriterium hvis teksten skaper en god, intens følelse. Da neglisjeres gjerne andre trekk ved teksten – trekk som i andre tekster ville ført til negativ kritikk eller avvisning av verket (Nøjgaard 1993 s. 124).

Kritikere kan føle en viss angst for at de overser den litteraturen som i framtida vil framstå som den mest betydningsfulle fra kritikernes egen samtid, omtrent slik Shakespeare ble delvis undervurdert og delvis oversett av elisabetanske kritikere (Schlingmann 1985 s. 179).

Journalistikkprofessor Thore Roksvold har satt opp disse kriteriene for fagbokkritikk:

“1. *Du skal skrive for lesaren.* Det er den allment interesserte lesar du skriv for. Meldinga er ein tekst også for dei som ikkje er spesielt interesserte i faget og ikkje kjem til å lese boka. La deg ikkje smitte av sjargong frå boka eller eige fag.

2. *Du skal vere aktuell.* Det er viktig å aktualisere stoffet for å gjere det relevant for lesaren. Du skal vurdere det originale ved boka, men ikkje lese henne som nyhetsjournalist. Ein liten nyhet kan velte ein god kritikk.

3. *Du skal vurdere boka.* Det er bokas innhald som er tema for din kritikk, men også form, stil og komposisjon. Du skal vurdere om boka når sine faglige intensjonar og målgrupper.

4. *Du skal vurdere sjangeren.* Det er viktig å få fram kva slags sjanger boka er skriven i. Boka skal vurderast ut frå om forfattaren meistrar sjangeren og om sjangerbrot er vellykka.

5. *Du skal vurdere forfattaren.* Det er avgjerande om forfattaren maktar å føre lesaren inn i stoffet. Lesarane har også krav på å få vite om forfattaren sin synsvinkel og om forfattaren er uhilda eller går nokons ærend.

6. *Du skal vurdere konteksten.* Det er ein kritikars oppgave å peike på samanhengar – i forfattarskapet, og mellom den aktuelle boka og andre bøker om emnet. Boka skal også vurderast i høve til andre bøker i same sjanger.

7. *Du skal kjenne dine grenser.* Det er boka og ikkje faget du vurderer. Du må kjenne dine faglege grenser og akte deg når du sjøl er engasjert i fagdebatten. Før ikkje lesaren bak lyset.

8. *Du skal ikkje polemisere.* Det er forskjell på kritikk og polemikk. Ver kritisk vurderande, men la ikkje polemikken kvele kritikken. Bruk ikkje ein kritikk som påskot for å framheve eigne synspunkt på tema i boka

9. *Du skal ikkje skrive av vaskesetlar.* Det er dine vurderingar som skal prega kritikken – ikkje forlaget sine. Bruk ikkje lange innhaldsrererat og utvaska adjektiv. Unngå skamros og sårande formuleringar.

10. *Du skal vise ansikt.* Det er viktig med temperatur og personleg engasjement. Ver ikkje redd for å vise kvar du sjølv står, men unngå privat synsing. Du skal felle ein grunnlagt dom over boka.”

“Sakprosakritikken i Norge er søvnnig, lunken, feig og engstelig [...] Norske anmeldere tar i for liten grad stilling til innholdet i bøkene. I stedet gir de temperamentsløse sammendrag der de er påpasselige med ikke å posisjonere seg. [...] Det er for mye forsiktig forbrukerveiledning og for få som våger å risikere noe. Det er altfor ofte at en anmelder nøyer seg med å beskrive ei bok som “kontroversiell”, i stedet for å gå inn i kontroversen selv.” (Åsa Linderborg gjengitt fra *Dagbladet* 30. september 2010 s. 2)

Verdsettinger blir “sosialt konstituert” (Bourdieu 1992 s. 330). Kritikerer må være seg bevisst sin egen litterære smak og smaken i det miljøet hun tilhører, og felle sin dom med respekt for andres smak (Nøjgaard 1993 s. 157). Kritikerer kan likevel ikke fri seg fra sin egen smak, sine normer og idealer uten å svikte kravet om personlig oppriktighet, subjektiv ansvarlighet og individuell ærlighet i vurderingen. Kritikk kan aldri være objektiv. Tvert imot kan kritikerer gjerne polemisere mot andres litterære

normer, hvis det gjøres med argumenter som den allmenne leser kan forstå. For leserne bør aldri behandles ovenfra og ned (Nøjgaard 1993 s. 157). Men hvis leseren merker at kritikerens normer, kriterier og idealer forandrer seg fra verk til verk, vil dette svekke tilliten til kritikerens dømmekraft (Nøjgaard 1993 s. 170).

“Det å møte et verk – og arbeidet som ligger bak – med en grunnleggende respekt, basert på dialog, selvrefleksjon og jevnbyrdighet, må man gå ut fra at er uløselig forbundet med respekt for eget virke, hvis man har valgt seg litteraturkritikken som sin yrkesvei. En som har en helt annen måte å snakke om litteratur på, og som tar både litteraturen og litteraturkritikken på det største alvor, er den britiske litteraturkritikeren James Wood. I essayet “Using Everything” skriver han om litteraturkritikken som en lidenskapelig gjenskriving som handler om å skrive *gjennom* bøkene, ikke bare om dem. Når kritikeren bedriver en slik aktiv gjenskriving, i samspill med refleksjon og vurdering av det litterære verket, blir hun selv en medskaper, som skaper det Wood kaller *sameness of vision*. “Den tause poeten” kalte William Wordsworth broren sin John. Vi er kanskje alle tause poeter, sier Wood, og i alle fall er vi alle tause kritikere, for det å vurdere er en grunnleggende menneskelig handling. Og den innlevende identifikasjonen med en litterær karakter er noe forfatteren og leseren deler, det er forfatteren som skaper verket, men det blir også til i møte med leseren. Det å skrive og det å lese har kanskje det til felles at det kan minne om en samtale, der du tenker tanker og gjør erfaringer du ikke ville gjort helt på egen hånd, og nye rom åpner seg. Det krever at vi stiller oss åpne – lyttende og spørrende – til det teksten vil si oss. For litteratur handler om erkjennelse.” (Ingeri Engelstad i *Morgenbladet* 24.–30. august 2018 s. 32)

Den østerrikske dikteren Erich Frieds diktsamling *Hør, Israel* (1974) ble knapt anmeldt i tyske aviser, antakelig på grunn av dikterens “antisionisme”. Tyske litteraturkritikere opplevde et dilemma: Hvis de angrep Frieds kritikk av Israels politikk, kunne de ble mistenkt for å bagatellisere israelernes hardhente behandling av palestinere (fordi anmelderne var tyskere og derfor på grunn av Holocaust ikke ville si noe negativt om Israel). Hvis de derimot erklærte seg enige eller var sympatiske til Frieds kritikk av Israel, kunne det tolkes som en form for antisionisme eller antisemittisme (Neuhaus og Holzner 2007 s. 484-485). Positiv omtale av Frieds diktsamling kunne av israelere (og andre) tolkes som om de ville relativisere Tysklands (enorme) forbrytelser gjennom å peke på Israels (langt mindre omfattende) forbrytelser. På grunn av dette dilemmaet (eller utveisløsheten), var litteraturkritikerne heller tause – en taushet som har blitt kalt en “stum skandale” (Wulf Segebrecht i Neuhaus og Holzner 2007 s. 485).

“Som Martin Amis kommenterte da en av hans bøker ble anmeldt kritisk, kan vi ikke ha det slik at en moralsk dom over en romanfigurs karakter samtidig brukes som en bedømmelse av bokens litterære kvalitet. En amoralsk romanfigur, rasist eller pedofil,

har ingenting med hverken form, stil eller struktur å gjøre. Visst kan det være ubehagelig, men hva så? Å besudle Nabokovs *Lolita* med simpel identitetspolitikk er ikke bare en litterær forgripelse, men det røsker kunsten ut av sin egen verden og gjør den politisk – nedlesset med egne meninger og moralsk domfellelse. Som Vladimir Nabokov beskrev i sine forelesninger ved Cornell, er det for en leser essensielt å “kjæle med detaljene”. “Hvis man begynner med ferdig generalisering, begynner man i feil ende og forlater boken før man forstår den.” ” (Tom Christer Ruud i *Morgenbladet* 9. – 15. november 2018 s. 28)

Det har vært en tradisjonell oppfatning at alle store kunstverk etablerer sine egne regler, og dermed blir det svært vanskelig å vurdere disse verkene opp mot allerede etablerte standarder (Neuhaus og Ruf 2011 s. 31). Men kritikere kan f.eks. ha andre kritikeres reaksjoner i hodet mens de leser en bok som allerede er anmeldt.

“Den evigt solige kritikern är lika tröttsam som den evigt buttre, både för sig själv och andra. Därför finns det ofta starka inslag av kompensation i recensioner – en kritiker som har förgyllt alltför mycket på sista tiden måste till sist ta fram svartsynen, den som har skällt för högt måste lära sig spinna.” (Svedjedal 1998 s. 51) “Internt i kritikarmiljøet er det den tøffaste kritikken som gir høgast status, og Morgenbladet-kritikarane ser ut til å dyrke det idealet stadig ivrigare. Då må eit minstekrav vere at ein er like tøff mot veletablerte forfattarar ein har møtt som mot ukjende namn det kostar lite å angripe.” (Merete Røsvik Granlund i *Morgenbladet* 6.–12. mars 2014 s. 30) Det blir større medieoppslag for ytter-endene av kritikk (dvs. svært god eller svært dårlig) hvis forfatteren er anerkjent. Da vil ofte aviser referere til anmeldelsen som en sensasjon eller skandale.

“Kritik är ett subtilt system av belöningar och bestraffningar. Där är själva värderingen bara en bit, urvalet av vad som behandlas i recensionen en annan. Till de andra mekanismerna för utestängning hör att inte behandla en bok alls eller att behandla den med någon fördröjning [...] att bli snabbt recenserad av en mindre betydande kritiker [är] en svårare skymf än att få vänta på behandling av en förstarangskritiker. [...] Kritik är maktspråk. Fråga bara den författare som fått en dålig recension. Han eller hon kan bära den med sig hela livet, som ett splitter inne i kroppen.” (Svedjedal 1998 s. 53)

Gjennom sin kritikk kan kritikeren indirekte framstå som “en bedre forfatter” enn den forfatteren som blir anmeldt, og det å komme med forbedringsforslag til en forfatter kan oppleves som dobbelt så fornærmende som å påpeke svakheter (Neuhaus og Holzner 2007 s. 596).

“Inom varje medium finns i sin tur en hierarki av kritiker som har olika grader av vad Pierre Bourdieu skulle kalla konsekractionsmakt, den prestige som låter dem utnämna mästerverk, göra eller förstöra rykten. För svensk del finns en tradition av så kallade “förstakritiker” med namn som Fredrik Böök och Horace Engdahl. Men sin konsekractionsmakt får de inte bara i kraft av sin litteraturkritik, utan genom summan av alla sina andra positioner i det litterära livet: som akademiker, stipendieutdelare, unglitterära lejon, tv-personligheter, osv.” (Svedjedal 1998 s. 57)

“Vær ikke så rask med å dømme denne boken! For kanskje beror bokens tilsynelatende mangler på deg selv. Jeg antar at de fleste kritikere har en slik indre varsellampe, og dermed er beredt til å gi boken flere sjanser selv etter at de første tunge sukkene er begynt å melde seg. Mitt poeng om viktigheten av å kunne felle negative dommer, blir imidlertid først relevant etter at denne leseprosessen har munnet ut i en konklusjon, altså når den negative dommen er felt. Hva skal kritikeren med ydmykhet i en slik situasjon? Da kan ydmykheten, dersom den kommer til uttrykk i anmeldelsen, bare føre til å mildne eller dekke til den negative dommen. Hvorfor skal den negative dommen dekkes til? Det kan neppe være av hensyn til leseren. Ydmykheten vil tvert imot føre til vaghet og utydelighet der kritikeren av hensyn til publikum burde beflittet seg på å være så klar og tydelig som mulig. Eller den kan føre til at kritikeren av frykt for å såre forfatteren rett og slett skriver positivt om bøker han egentlig ikke liker. Ingen er i lengden tjent med en slik uoppriktighet i anmelderiet. Til kritikerenes habitus hører troen på at han er meningsberettiget. Den som er beredt til å ytre sin mening offentlig, må også stole på sin egen dømmekraft.” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 06.08.14)

Kritikerens oppgave er, ifølge Frode H. Pedersen, “så tydelig og så velformulert som mulig å gjøre rede for sin egen forståelse, opplevelse og vurdering av det verket som skal anmeldes. Han bør riktignok, så langt det er mulig, spørre seg hva verket selv har prøvd å oppnå – og slik sett skrive på verkets egne premisser. Men dette er bare mulig opp til et visst punkt. I siste instans må kritikeren selv tre i karakter – og hans eller hennes subjektive, frie og selvstendige vurdering må da bli styrende. For det finnes det ingen metode, intet sett med kriterier, som kan gi noen garanti om gode og redelige anmeldelser. Kritikken er og blir subjektiv og erfaringsbasert, den kan aldri være noe annet. Og når jeg her legger såpass stor vekt på å forsvare den negative, frekke og uærbødige kritikken, er det nettopp fordi forsvaret for slike nedvurderende anmeldelser historisk sett ofte har vært ensbetydende med forsvaret for litteraturkritikken som sådan. Det er nemlig ytterst sjelden at en positiv anmeldelse gir støtet til et angrep på kritikken som institusjon. [...] Og den sviende kritikken kan bare eksistere innenfor en åpen, tolerant og fritt diskuterende allmennhet.” (http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 06.08.14)

“Om leserne får på følelsen at kritikeren bare skriver slik han gjør for å posisjonere seg, eller for å bruse med fjærene, eller for å tekkes de riktige folkene, da vil det på sikt gå utover hans etos. Derfor vinner kritikeren på å være ærlig. Kritikkens dyder er derfor, før som nå, ærlighet, tydelighet, veltalenhet og individualitet. Det å leve opp til disse dydene er alltid forbundet med risiko. Dersom man ser på biografiene til fortidens store kritikere, vil man finne at mange av dem var ganske ensomme – de ble etter hvert upopulære både blant forleggere og forfattere. Det er med andre ord belastende å skulle være for ærlig i møte med for mange dårlige bøker. Det letteste er derfor å fire på kravene, skrive velvilligere, og rose også der hvor rosen strengt tatt ikke er helt fortjent. En slik innstilling synes i dag nesten uunngåelig med tanke på den store mengden bøker som produseres i Norge hvert år. Bare et lite knippe av disse kan være virkelig gode, dette er nærmest et statistisk faktum. Men gitt denne situasjonen er det desto større grunn til å minne om at kritikeren skal og bør være en urokråke. Denne rollen er desto viktigere innenfor en kultur som blir stadig mer strømlinjeformet og selvtillfreds.” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 07.08.14)

“Som følge av kritikerenes overdrevne ros, lar forfatterens *backlister* seg mange ganger lese som veritable mausoleer over glemte kritikerfavoritter. Det er ikke måte på hvor mange “nytelsel”, “åpenbaringer”, “utsøkte prosastykker”, “språklige innertiere” og “strålende vakre romaner” av “internasjonalt” eller “europeisk” format som nå ikke lenger leses av en levende sjel – på tross av at den aktuelle boken utkom for bare få år siden. Jeg har ofte undret meg på hva intelligente lesere utenfor litteraturmiljøene egentlig tenker når de anskaffer seg den siste anmelderfavoritten, for deretter å konstatere at dette bare var nok en forglemmelig og langtekkelig affære. Kanskje finner de ut at de like gjerne kan holde seg til krimmen, siden den i det minste gjør sitt beste for å underholde dem? [...] Det har noen ganger slått meg at den overdrevne kritikerrosen kanskje rett og slett kan skyldes vår tids fremsnakkingsideologi, som krever at vi skal være raus og snakke så positivt om hverandre som mulig. Som Hilde Sandvik nylig uttrykte det i BT: “Raushet må være et minstekrav til kritikken”. Problemet med denne formuleringen er at den anser litteraturanmelderiet for å være et anliggende mellom kritiker og forfatter. Dette er og blir en misforståelse: kritikken er til for leserne. En anmeldelse kan aldri bli bedre av at kritikeren tar hensyn til forfatterens følelser, da en slik hensynstagen uvegerlig vil innebære at man fortier bokens negative aspekter og overdriver de positive.” (Frode Helmich Pedersen i *Morgenbladet* 2.–8. oktober 2015 s. 53)

Jo mer anerkjent og berømt en forfatter, jo mer står en kritiker i fare for å diskreditere seg selv med negativ kritikk av forfatterens verk (Heinich 1999 s. 245).

Jan Kjørstad hevdet i 2011 “at det å snakke om kritikk nærmest er et tabubelagt område om du er forfatter. Samtidig forteller Kjørstad at han savner et større

mangfold av vurderingskriterier for bøker. - Jeg har alltid tenkt at det er mange flere kriterier enn de som blir brukt. De dårligst kvalifiserte anmelderne, er de som har minst verktøykasse, sier Kjærstad, og trekker fram noen av de kriterier han savner, som hvordan én setning er bygd opp, innholdet sett under ett, komposisjonen, metaforbruk eller vokabular.” (*Dagbladet* 23. august 2011 s. 45) Men kritikeren kan ifølge Morten Nøjgaard ikke lage sin egne, idiosynkratiske kriterier, for det å vurdere litteratur er en sosial aktivitet som innebærer samspill med og ansvar overfor andre mennesker (1993 s. 2-3). Og hvis hvert litterære verk oppfattes som helt unikt og usammenlignbart med andre verk, blir det umulig å gjennomføre vanlig litteraturkritikk (Nøjgaard 1993 s. 1).

Kåre Bulie, litteraturanmelder i *Dagbladet*, har sagt dette om bokanmeldelser: “En ideell anmeldelse inneholder en presis beskrivelse av verket og en tydelig dom, og setter boka i sammenheng med det øvrige forfatterskapet og et større kulturbilde. Den skal fungere som en selvstendig tekst og være interessant og lærerik både for dem som har lest boken og for dem som ikke har det.” (*Dagbladet* 19. januar 2008 s. 51) Journalisten Lars Aarønæs gir dette rådet til nye bokanmeldere: “[L]eseren fortjener et riss av boka: Diskuter den. Gi gjerne referanser til andres kritikk. Sammenlikn gjerne med andre bøker. Legg vekt på godt språk og sammenhengende resonnement. Både slakt og ros er tillatt.” (2007 s. 15) En anmeldelse kan stille spørsmål til forfatteren og også ellers være av en slik art at det er naturlig at noen svarer på den.

“Idealbilden av litteraturkritikern är den fristående debattören, den estetiskt fint kalibrerade värderingsmannen eller värderingskvinnan. Och så fungerar många kritiker, eller vill åtminstone fungera. I teoretiska termer har idealet formulerats av Jürgen Habermas, vars resonemang om “den litterära offentligheten” har betytt mycket för förståelsen av hur den litterära kritiken fungerar i det offentliga samtalet. Denna offentlighet uppstod enligt Habermas som en frihetsrörelse i kapitalismens gryning, men har sedan gradvis förvandlats till en åsiktsindustri i senkapitalismens samhälle.” (Svedjedal 1998 s. 52)

Litteraturprofessor Erik Bjerck Hagen “uttalte under kritikkseminaret på Lillehammer i vår [2002] at kritikeren lett kunne bli for bundet av å operere med et sett kriterier, mens Helge Rønning på sin side hevdet at kritikken må legge fram kriteriene for en dom over et verks litterære kvalitet for å ikke havne ut i den reneste impresjonisme. Etter min oppfatning er det ikke et spørsmål om å benytte seg av kriterier eller ikke. Spørsmålet er om kritikeren er seg bevisst sin bruk av kriterier, og om han klarer å bruke dem konstruktivt i sin “dom” over et verk. Tilfeldigheter kan ikke være styrende i seriøs kritikk, og den dømmekraften Bjerck Hagen snakker om er selvfølgelig også basert på kriterier. Men kritikeren skal også formidle en estetisk erfaring, og aviskritikken vil (og må) være mer opplevelsesorientert enn den akademiske,

analytiske kritikken. Det personlige kan være interessant og engasjerende lesning, men han må vokte seg for det private (og uinteressante). Han må ikke forveksle engasjement og moralisme, hans lesning skal ikke virke begrensende på teksten, men i stedet åpne for nye perspektiver for leseren. Siden kritikeren i de fleste tilfeller er den første leseren, må han vokte seg for å ikke la verket framstå som “ferdiglest”. På samme måte som kulturjournalistikken generelt, må litteraturkritikken bryte med rådende journalistiske idealer og den mer og mer utbredte lanseringsjournalistikken, la være å gjemme seg bak en tilgjort objektivitet, tore å være personlig, men samtidig unngå det private og fordømmende.” (Christian Seielstad Skog i http://www.kritikerlaget.no/pages/nor/67-kritikk_uten_kriterier; lesedato 20.05.11)

Den amerikanske kritikeren Daniel Mendelsohn sa i et intervju i 2014: “Hvis jeg interesserer meg for en bok eller en tv-serie eller en film, setter jeg pris på å lese intelligente mennesker som skriver med ekspertise og dømmekraft om det aktuelle verket. Enhver tekst av verdi vil ha mange lag og sider som en kritiker kan avdekke. Jeg interesserer meg for hvordan kunstverk fungerer, jeg forsøker å vise antagelsene som ligger til grunn for kunstverkene, holdningene de inntar og mekanikken innad i dem. [...] God kritikk er en delikat balanse mellom to tilsynelatende motstridende verdier. På den ene siden må kritikerenes første spørsmål følge verkets premisser: Hva er det dette verket forsøker å gjøre? På den andre siden, så har gode kritikere – store kritikere – en egen personlighet, et verdenssyn, en slags personlig morallære, vil jeg si. Det kritikeren gjør, i siste instans, er jo å velge mellom godt og dårlig – hva er mer moralsk enn det? En god kritiker balanserer sitt eget verdenssyn opp mot en sjenerøs vurdering av hva verket er, og kommer fram til en dom som formidler mellom disse to. [...] Her i USA har det i det siste vært noen kritikere som har annonsert at de ikke lenger kommer til å skrive negative anmeldelser. Det er latterlig. Å jobbe som kritiker betyr at man bruker sin vurderende intelligens. Man kan ikke være en seriøs kritiker hvis man gir avkall på den negative anmeldelsen. [...] Alt jeg skriver som kritiker, er dypt selvbiografisk, fordi man som leser får historien om hva jeg til enhver tid har tenkt. Hva er mer personlig enn det? [...] Til en viss grad mener jeg at litteraturkritikk er som hjertekirurgi: Det er en ekspertise, og meningen til en ekspert er verdt å lytte til. Det er ikke det samme som å si at meningene til en amatør ikke betyr noe som helst, de er bare annerledes.” (*Klassekampens* bokmagasin 30. august 2014 s. 4-5)

Enhver vurdering bør integrere det første inntrykket, den første opplevelsen og følelsen som teksten ga, fordi dette er det eneste mange lesere vil forholde seg til (Nøjgaard 1993 s. 152). Vanlige lesere driver ikke med litterær analyse, gjentakende lesing eller sammenligning med andre verk. Kritikeren må likevel være klar over forskjellen på et førsteinntrykk og en reflektert bedømmelse. Litteraturkritikeren kan både vektlegge hvilken verdi det litterære verket har i øyeblikket her og nå, og verdien det har på lengre sikt (Nøjgaard 1993 s. 156).

“Som kritikere vurderer vi alltid bøkene vi leser, ut fra ulike kriterier: humor, originalitet, tankekraft, språklig kompleksitet, troverdige karakterer, meningsfull historie, spennende plott. Disse kriteriene kan være uttalte eller mindre uttalte, men det fremkommer i de fleste anmeldelser, tenker jeg, at kritikeren har noen standarder han eller hun tenker kvalitet ut fra. Det som ofte forblir mer skjult, mer innhyllet, i kritikken, er at de kriteriene man som kritiker velger seg, har nøye sammenheng med hva slags litteratursyn man har, hva slags tanker man gjør seg om hva litteratur er og skal være, hvilken rolle den skal spille, hvorfor den er viktig. For noen er språklig utforskning, eller originale ideer, det viktigste ved litteraturen, for andre betyr en meningsfull historie, for eksempel, mye mer. [...] Jeg mener at det nettopp er kritikkerens nærvær som bidrar til å skille kritikk fra informasjon eller ren forbrukerveiledning. [...] Jeg ser med mitt blikk, og jeg kan ikke se med noe annet enn det. Og sånn er det vel også med lesningen, at vi, i ulik grad, preger den med oss selv? Vi trenger ikke engang å si *jeg*. Også gjennom valg av bøker, av sitater, av vinkling, kommer en personlighet til uttrykk. Utfordringen er å være tydelig på hvor man snakker fra. Så lenge man er det, henfaller man heller ikke til relativisme, mener jeg. Å gi uttrykk for personlige verdier, er ikke det samme som å så tvil om at det i det hele tatt finnes verdier.” (Kaja Schjerven Mollerin i *Klassekampens* bokmagasin 22. juni 2013 s. 4-5)

“Selv synes jeg de mest overbevisende negative kritikkene er de kritikkene hvor anmelderen selv risikerer noe. Og jeg tror man risikerer mest i kritikken om man viser noe av egen sårbarhet, det vil si også forsøker å skape noe, skissere alternativer, gi noe selv, som i sin tur kan bli gjenstand for kritikk. [...] Men i møte med kunstneriske uttrykk er det ikke nødvendigvis sånn at strid, konflikt og høy temperatur skaper en bedre, klokere, dypere samtale. Jeg tror et høyt konfliktnivå like ofte skaper mindre fleksibilitet, flere misforståelser, mer utstuderthet, mindre rom for spontanitet. Og jeg tror at det som gjerne skjer i et slikt klima, er at man ender opp med å bruke mer tid på å forsvare en posisjon, enn å åpne opp et felt. [...] Men er det ikke nettopp denne forståelsen av kritikk som er den gjeldende? Er det ikke sånn at det er formidling, det å lese og åpne opp et verk, som ofte blir glemt i kritikkidealet? Det er også på denne måten, ved å lese strengt, kritisk, at mange skaper seg et navn. Ofte ikke bevisst, så klart, men i offentligheten blir kompromissløshet gjennomgående premiært. [...] Det som ser ut som en stridbar posisjon på overflaten, kan være mindre stridbar om man ser nøyere etter. Den kan for eksempel ha stor gjenklang i et bestemt miljø. Det er ikke alltid sånn at kompromissløse utspill bringer en ut av egen komfortsone. [...] Jeg tror at det å løfte fram disse problemstillingene, sette ord på dem, er en måte for kritikken å gjøre seg relevant i en større sammenheng på. En åpen kritikk? For meg går det i tre ting: å være tydelig på hvor man snakker fra, å heller tenke med enn mot, og å strekke

seg for en vennlighet i den offentlige litterære samtalen.” (Kaja Schjerven Mollerin i *Klassekampens* bokmagasin 22. juni 2013 s. 6)

“Aftenpostens kulturredaktør Sara Sørheim skrev i et innlegg for noen uker siden at hun er ute etter “tekster som dyrker refleksjon og tenkning, og som kan se litteraturen i et større perspektiv enn den enkelte utgivelsen”. [...] Olaf Haagensen i *Morgenbladet* gir følgende liste over brukbare virkemidler for en kritiker: “tydelig stillingstaging, humor, reell bruk av tradisjonen”. Karin Haugen i *Klassekampen* skriver i et innlegg forrige helg at det viktigste er “... å bruke kritikken som det meningsfortolkende, analytiske og tankeeggende redskapet den skal være. På vårt beste bruker vi bøker til å tenke med, ikke bare mene noe om”. Sindre Hovdenakk, redaktør i *Prosa* nevner noe som går direkte på kritikkenes troverdighet, nærmere bestemt hvordan “forlag og bokhandlere – med åpne øyne undergraver kritikkenes profesjonalitet” når de markedsfører bøkene sine med sitater fra bloggere og andre amatører.” (*Dagbladet* 18. april 2015 s. 54) Det viktig å “ta kritikken inn i meningsjournalistikken – å bruke kritikken som det kulturfortolkende, analytiske og tankeeggende redskapet det skal være. På vårt beste bruker vi bøker til å *tenke med*, ikke bare mene noe om.” (Karin Haugen i *Klassekampens* bokmagasin 11. april 2015 s. 2)

“I Sverige hade litteraturprogrammen i radio som störst genomslag under enkanalperioden, fram till 1950-talet. Det var en stor verksamhet. I radions litteraturkrönikor behandlades mellan 2000 och 2500 böcker åren 1929 till 1955, alltså ca 100 om året. De första radioåren var Sveriges Författareförening faktiskt så ängslig för radio-recensioners auktoritet att de försökte förbjuda recensioner av böcker i radio!” (Svedjedal 1998 s. 56)

“Situasjonen i dag er at den profesjonelle kritikken er under press fra alle kanter. Det handler ikke bare om mediehusenes kutt, men for eksempel også om hvordan aktører i det litterære systemet – forlag og bokhandlere – med åpne øyne undergraver kritikkenes profesjonalitet. Som når de i markedssammenheng bruker sitater fra amatørbloggere, bokelskerinner og egne ansatte på lik linje med vurderinger fra uavhengige kritikere.” (Olaf Haagensen i *Morgenbladet* 27. mars–2. april 2015 s. 68) Dette har blitt kalt en “avprofesjonalisering av den litteraturkritiske vurdering” (Schütz 2010 s. 124).

“Litteraturforsker Sissel Furuseth mener bokblogging kan betraktes som litteraturkritikk. [...] Mye av bloggingen er av bedre kvalitet enn aviskritikken, sier blogger Elin Brend Bjørhei. De er blitt utskjelt for sine private og intime lesninger av litteratur. Men nå kan de omstridte bokbloggerne være på full fart inn i den litterære finstua. [...] i løpet av de siste årene har blogger som Bokelskerinnen, Reading Randi og Bokbloggeir fått stadig mer oppmerksomhet. [...] Noen oppfatter bokblogging som en egen skrivemåte med vekt på personlige iakttagelser, men med svært lite analytiske

vurderinger. [...] I fjor kunne avisa VG melde at norske forlag, blant annet Bastion forlag, hadde betalt flere norske toppbloggere for å få gode omtaler av sine bøker. [...] På en blogg kan man, i motsetning til avisenes begrensede antall spaltemillimeter, gå mer i dybden på bøkene som omtales. Bjørhei bør vite hva hun snakker om, for i fjor ble hun ansatt som bokanmelder i VG. Samtidig påpeker hun at ikke alle bokbloggere har et ønske om å bli litteraturkritikere. - For mange handler bokblogging om å formidle leseropplevelser og delta i et inspirerende og demokratisk litteraturmiljø på nettet.” (Dag Eivind Undheim Larsen i *Klassekampen* 5. oktober 2016 s. 23)

“- Det er ingenting i veien for at man kan skrive god litteraturkritikk i bokblogg-formatet, sier litteraturprofessor Sissel Furuseth. Hun er en av redaktørene bak boka “Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010” [...] Det vil alltid være en fare for at kjendisbloggere får tilbud om sponing for å skrive om bøker. Men blant de rene bokbloggerne ser vi at spørsmålet om habilitet er veldig viktig, og jeg mener vi har sett en institusjonalisering av bloggfellesskapet de siste årene. [...] Enkelte aviser har redusert formatet på anmeldelsene slik at det nesten ikke er spalteplass igjen. Det burde ikke overraske noen at litteraturkritikk da ikke lenger framstår som attraktivt lesestoff. God litteraturkritikk trenger litt plass. Da er det klart at bokbloggen vil framstå som langt mer attraktiv, med sin ubegrensede lengde.” (Dag Eivind Undheim Larsen i <https://arkiv.klassekampen.no/article/20161005/ARTICLE/161009976>; lesedato 04.06.20)

“Litteraturkritiker Bernhard Ellefsen tror ikke norske bokbloggere kommer til å bli medlemmer av Kritikerlaget med det første. - Vi kan selvfølgelig kalle all vurderende samtale om litteratur for kritikk. Men det er en vesensforskjell på det som foregår rundt et kafébord eller publiseres på en blogg, og det som er henvendt til offentligheten i et redigert medium. Etter hvert har jeg tenkt at bloggingen har mer til felles med litteraturformidling, sier han. - Ytterst få av bloggerne som var aktive for ti år siden, har funnet veien til kritikken, men mange har blitt litteraturformidlere eller forlagsfolk. Det sier oss noe om hvordan bloggernes tekster burde leses, mener Ellefsen. Han har tidligere framstått som en hardtslående kritiker av norske bokbloggere. I en Vagant-artikkel fra 2011 omtaler han bokbloggen som en lekeplass for amatører. Nå er han blitt mildere i sine vurderinger. - Det jeg tidligere så på som ubehjelpelige forsøk på litteraturkritikk, ser jeg med nye øyne når forventningen er formidling. Da gir det ensidige fokuset på anbefalinger og veiledning bedre mening.” (Dag Eivind Undheim Larsen i <https://arkiv.klassekampen.no/article/20161005/ARTICLE/161009976>; lesedato 04.06.20)

“Norske bokbloggere har så mye makt at de kan drepe en bok før den når publikum, men de kan også være med på å skape suksesser, mener norsk forlagsredaktør. Norske bokbloggere er en variert forsamling. De er lærere og bibliotekarer, men har også yrker som ligger langt unna skjønnlitteraturens verden, som sykepleiere, jurister,

bønder og teknikere. Én ting har de likevel til felles: De liker seg best med nesa i en bok. [...] - Mange av dere ser først og fremst etter den gode historien, og det er vel så viktig som å bedømme bokens litterære kvalitet, sa Henrik Njaa, som er digitalkonsulent i Aschehoug [...] Aschehoug er bare ett av flere forlag som bruker bokbloggerne aktivt for å promotere nye utgivelser. De har en oversikt over de enkelte bloggernes interessefelt og sender ut forhåndseksemplarer ut fra dette. [...] Bloggerne kan hjelpe til å løfte fram bøker som ikke har fått mye omtale i pressen. [...] Gyldendal-redaktør for oversatt barne- og ungdomslitteratur, Ingrid Greaker Myhren, mener bokbloggerne er viktige for litteratur som ikke får mye omtale i tradisjonelle medier. Sitater fra positive bloggere blir brukt i markedsføringsøyemed overfor publikum, journalister og internasjonale forlag.” (Inga Semmingsen i *Dagsavisen* 18. september 2012 s. 24-25)

“Mona Ek, kommunikasjonssjef i Aschehoug, sier [...] - Vi oppfordrer alle bloggerne som mottar leseeksemplar fra oss, til å merke eventuelle innlegg som reklame, og vi følger opp at dette blir gjort. Ek erfarer imidlertid at ikke alle bloggerne er enige i at det er nødvendig å merke. - Noen av dem ser på seg selv som anmeldere på lik linje med litteraturkritikere i dagspressen. Der har vi en utfordring, men det får vi ta med Forbrukertilsynet.” (<https://klassekampen.no/utgave/2019-10-05/forlag-far-oppstrammer; lesedato 04.06.20>)

Bloggeren Julie Didriksen publiserte i 2012 teksten “6 myter om bokblogger og bokbloggerne”, med korrigerende av de følgende seks oppfatningene:

1. Bokbloggerne er en homogen gruppe
 2. Bokbloggere blir smigret av å få gratis bøker, og føler at de står i gjeld til forlaget/forfatteren
 3. Bokbloggere vet ikke hva de snakker om, og bidrar ikke med noen ting
 4. Bloggere som bare skriver positive omtaler er inhabile og ikke til å stole på
 5. Det er de hersens bokbloggerne sin feil at dårlig litteratur selger
 6. Bokbloggere bør ikke kunne kritiseres, det er jo bare en hobby
- (<https://bokelsker.wordpress.com/2012/10/09/6-myter-om-bokblogger-og-bokbloggerne/; lesedato 28.01.19>)

“Hanne Kristin Rohde skrev i helgen en kronikk i Aftenposten der hun tok et oppgjør med avisenes anmeldelser av kunst og kultur. Disse trenger vi ikke lenger, er konklusjonen. Hun har selv likt mangt og mye som har fått dårlig kritikk, hun har hørt kritikerrost musikk som hun ikke likte, hun tviler på anmeldernes habilitet og vet ikke om de egentlig er kvalifiserte til å mene noe som helst. Hun stoler ikke på sånne som meg i det hele tatt. [...] Ingen oppegående lesere vil oppleve en kunstanmeldelse som en fasit. Men en anmelder kan sette et verk inn i en større sammenheng, og tolke det for bedre innsikt. Og, i beste fall, være journalist i beste forstand: Å fortelle folk om

noe de ikke vet fra før, som ellers ikke når fram i det store kommersielle spillet, og som noen vil ha glede av å høre mer om. [...] Krimsjangeren som Hanne Kristin Rohde tilhører har i noen år vært preget av en endeløs rekke små variasjoner over temaet “psykopatisk masse-morder slår seg løs”. Dette synes jeg det har vært viktig å påpeke i en rekke av mine anmeldelser. Forlagene vil aldri lage en baksidetekst som forklarer handlingen i en bok med “som så uendelig mange ganger før blir en ung kvinne tatt av dage på utspekulert, men egentlig kjedsommelig måte”. En blogger som har lest én sånn bok kan fort synes den er spennende og spektakulær. Når jeg fikk et sympatisk inntrykk av bøkene til Rohde, var det fordi de skilte seg ut fra mønsteret, tok opp reelle samfunnsproblemer og belyste dem med en kombinasjon av personlige erfaringer og fri fantasi. Hanne Kristin Rohde er grunnleggende skeptisk til anmeldernes kompetanse. Jeg kan bare forsvare meg med at jeg har lest et usunt stort antall kriminalromaner før.” (Geir Rakvaag i *Dagsavisen* 19. april 2016 s. 4)

“I ytterste konsekvens kan disse kjøpte domsavsigelsene ødelegge et ungt menneske”, skriver Rohde. Frykten for at unge mennesker skal gå til grunne er nok overdrevet. Overskriften “Dårlig bok av ukjent forfatter” har lenge ligget helt nederst på avisredaksjonenes ønskelister. Men Rohde får det til å se ut som det er et motsetningsforhold mellom anmelderi og kunstnerisk virksomhet. Hver dag får redaksjonen likevel tilsendt stabler av bøker, en tilsynelatende endeløs rekke lydfiler, invitasjoner til det ene kulturarrangementet etter det andre, med påfølgende telefoner og e-poster som trygler og ber om å bli anmeldt. For å bruke Rohdes egne paralleller: Det er som om alle hovedstadens tvilsomme elementer hver morgen hadde stilt seg i kø utenfor politihuset på Grønland for å be om å bli tiltalt, og deretter bli idømt lovens strengeste straff. [...] Det ser ikke ut til at så mange har tatt Rohdes bekymringer på alvor. Fortsatt kommer positive anmeldelser til å bli brukt for alt de er verdt i markedsføringen, fordi de gir et godt inntrykk av å være kvalifiserte meninger, ikke skrevet av en hvem som helst, eller en blogger som virkelig har fått godt betalt for å komme med en slags mening. Rohde vil likevel kvitte seg med profesjonell kritikk, og gi all makt til folket. Det er pussig at hun bruker publikumsrangeringen til International Movie Database (IMDb) som eksempel på hvor hun vil. En fersk analyse i det amerikanske herremagasinet *Mel* viste hvordan IMDb fungerer. Med hemmelige beregningsmetoder som forsterker allmenn konsensus, dominert av mannlige entusiaster mellom 18 og 29 som ikke har annet å bruke tida på enn å rangere filmer. For eksempel har ingen av de 20 øverste filmene på deres allerbeste-liste kvinner i sentrale roller. Et av Rohdes mest sviende argumenter er at kommentarfeltene ofte viser at anmelderne står alene mot publikum. Da må vi minne om at “den sterkeste mann i verden er han som står mest alene”, som Ibsen skrev i en “En Folkefiende” i 1883. For øvrig kritikerrost etter en premiere som ikke var utsolgt. Så langt for publikums gunst.” (Geir Rakvaag i *Dagsavisen* 19. april 2016 s. 4-5)

“Når 90 prosent av befolkningen leste en bok i fjor, og 40 prosent leste flere enn ti, ville det være nærliggende å vente en formidabel satsing på litteraturjournalistikk og -kritikk av høy kvalitet. I stedet ser vi altså at anbefalingene spiller en stadig mer sentral rolle, for eksempel i VG. Lørdag 21. mai slo avisen til med “Bok-ekstra” – noe som i VG betyr tre avissider med to anmeldelser og en Knausgård-sak. Pliktøvelsen “Boktips” var selvfølgelig også representert, skrevet av avisens litteraturansvarlige Camilla Norli. To av de tre anbefalte titlene var norske, og for lesere som allerede har kikket på Birger Emanuelsens roman *Anna og kjærligheten* og Ida Jacksons ungdomsbok *Danielle*, bød anbefalingene på et oppsiktsvekkende *déjà vu*. Journalist Norli beskriver førstnevnte utgivelse slik: “61 år gamle Anna Bergsens er jordmor og har aldri hatt en sykedag, men en kveldsvakt går Anna på jobb med feber. Utenfor fødestuen møter hun et menneske hun en gang kjente, og en minneflom river grunnen vekk under henne. Innsiktsfullt (sic) om livet som var, og om livet som kunne vært.” En kjapp kikk på romanens vaskeseddel viser at anbefalingen rett og slett er forlagets egen presentasjon av boken, med unntak av det positive adjektivet “innsiktsfullt” som Norli har gjort dem den tjenesten å føye til. Også Jacksons bok anbefales ved hjelp av klipp-og-lim fra forlagets innsalg. [...] Krimforfatter og tidligere polititopp Hanne Kristin Rohde tok for noen uker siden til orde for å gi den tradisjonelle litteraturkritikken – og dens utålelige smaksdommere – på båten. I stedet for anmeldelser skrevet av profesjonelle, ønsket hun seg “en *omdømmebank* på nett. En nettside hvor kunstneren kan legge inn sin omtale av verket øverst” og andre legge inn sine kommentarer under. At dette skulle være oppskriften på det Rohde karakteriserer som en “objektiv fremstilling av temaet” må kunne kalles en frisk påstand. Som Dagbladets Inger Merete Hobbeldstad påpekte i sitt tilsvarende svar, ville den virkelige konsekvensen av Rohde-modellen være at arenaen “overlates til PR-apparatet, til plakatene og annonsene og lanseringsintervjuet”.” (Bernhard Ellefsen i *Morgenbladet* 27. mai–2. juni 2016 s. 45)

“Svenska Dagbladets kulturredaksjon gir opp. Det hevder i alle fall Aftonbladet, etter at SvD denne uka besluttet å la leserne bestemme hva som skal anmeldes av bøker. “Vi er spente på lesernes preferanser og meninger om litteraturdekningen”, sier kulturredaktør Lisa Irenius. I første omgang er det riktignok snakk om et stunt, som kanskje skal bli et fast innslag i avisa, men det går ikke godt hjem hos Aftonbladets Claes Wahlin: “De små forlagene kan like gjerne legge ned, de er jo ikke i bokhandlene og kan derfor ikke stemmes på av leserne.” ” (*Klassekampens* bokmagasin 14. februar 2015 s. 2)

Digitale aviser får ofte provisjon hvis noen klikker seg inn og kjøper boka via en anmeldelse. Det blir derfor et spørsmål om anmeldelsene er fri fra kommersielle hensyn.

“Selv betrakter [Anne Karin] Elstad kritikeres negative vurdering av bøkene hennes som en kritikk av folks behov, en undervurdering av det publikum som setter pris på dem. “Det virker som det å selge godt er noe tvilsomt, som om de litterære verdiene da må trekkes i tvil”. (Til NTB).” (Heidi B. Amundsen i et forfatterportrett av Elstad, utgitt av Biblioteksentralen i 1993)

“Lesere – frivillige og profesjonelle – må finne frem til det som går ut over det selvsagte, det som åpner nye verdener, knytter tråder sammen, lar helheten juble i detaljene. Det er ikke nok å utrope en forfatter til geni, vi må se hvordan det geniale virker i verket. Det er ikke nok å henge medaljer og priser og lønns slipper rundt halsen på koryfeene, vi må dissekere og analysere og kommentere og kritisere verkene slik at de åpner seg for verden og lokker verden til å åpne seg for dem.” (litteraturkritiker Jon Rognlien i *Morgenbladet* 30. mai–5. juni 2014 s. 45)

“[D]et ville antagelig anses som urettferdig dersom man om en ny norsk roman skrev at den kom til kort sammenlignet med Knut Hamsun, Virginia Woolf eller Thomas Mann. Likevel er dette vel et spørsmål kritikeren ikke kommer utenom, selv i dag: Hva er egentlig målestokken? Og hvis man – som jeg selv må medgi at jeg har gjort – har senket listen for å rose opp gjennom årene, vil man som kritiker vel ikke ha ondt av å spørre seg selv om begrunnelsen for en slik senkning av standarden. (Kanskje er den først og fremst et uttrykk for at kritikeren vil leve i fred med verden, og gjerne vil delta på litteraturfestivaler og opplesninger uten å måtte frykte angrep fra alle kanter.)” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 06.08.14)

“Jeg synes ofte kritikere har sterke meninger om ting uten å ha satt seg inn i dem. Jeg brukte 1000 arbeidstimer på Freud [dvs. på å skrive boka *Freuds retorikk: En kritikk av naturalismens kulturlære*, 1991], og så dukker en eller annen konfirmant opp og sier at dette liker hun ikke. Det er litt respektløst, spør du meg.” (idéhistorie-professor Trond Berg Eriksen i *Dagbladet* 31. juli 1993)

“Det gjorde inntrykk da forfatteren Kjell Askildsen for flere år siden sa at han hadde sluttet å skrive etter å ha lest en anmeldelse av sin siste bok. Standpunktet nyanseres i samtalebiografien Alf van der Hagen nettopp har utgitt om og med ham. Skal en kritiker, “som selv ikke kan skrive en novelle eller et dikt, sitte der på sin høye hest og fortelle at nå må du skifte spor”? Askildsen mente selv han hadde skrevet sin beste bok og var ikke alene om dét.” (*Aftenposten* 21. november 2014 s. 2)

“Litteraturkritikk har [i Norge] aldri vært noen egen utdanning. Den blir til gjennom litterær teft, lesererfaring, kunnskap og evne til å oppleve en tekst. Anmeldergjerningen krever også en form for gjenskapende fantasi og skarp

formuleringsevne.” (Fredrik Wandrup i *Dagbladet* 19. januar 2009 s. 19) Mange litteraturkritikere er selv forfattere, gjerne innen den sjangeren de vanligvis anmelder.

Sissel Furuseths bok *Forfatteren som kritiker* (2016) handler om forfattere som også er anmeldere/kritikere, f.eks. i dagspressen. “Er såkalte forfatterkritikere – skjønnlitterære forfattere som jevnlig anmelder eller kommenterer bøker i avis eller tidsskrift – hemmelige agenter for sitt eget forfatterskap? Benytter de sin tildelte spalteplass til først og fremst å pleie sitt image i offentligheten, til å ri sine kjepphester og løfte frem kolleger som deler deres egne tematiske anliggender eller estetikk? Eller motsatt: til å holde sine beslektede konkurrenter nede til fordel for kolleger som har helt andre forehavender i bokverdenen og dermed ikke utgjør noen trussel? Er en offentlighet dominert av forfatterkritikere mer utsatt for klikkdannelser og kameraderi? I essayet “The Perfect Critic” fra 1921 argumenterte poeten og kritikeren T.S. Eliot for at forfatterkritikeren tvert imot er mer til å stole på enn andre. Ikke bare fordi forfatterkritikeren har intim kjennskap til det kunstneriske håndverket, men også – og hovedsakelig – fordi han eller hun er mindre tilbøyelig til å bruke bokomtalen til å gi utløp for “a creative wish”. Som allerede skapende vil forfatterkritikeren lettere kunne avholde seg fra å utmale sine inntrykk av et kunstverk, sine følelser, sine private assosiasjoner, og heller omtale kunstverket mer objektivt. [...] *Forfatterkritikerne* står i sentrum fordi de “har hatt en dobbeltfunksjon i offentligheten som gjør deres tekster til viktige barometre for avlesning av dominansforhold mellom ulike kulturelle felt.” (*Morgenbladet* 5.–11. februar 2016 s. 52)

“I Norge er det et tydelig skille mellom akademiske litteraturstudier og litteraturkritikk. Knapt noen av landets litteraturprofessorer skriver regelmessig og ambisiøs kritikk.” (Olaf Haagensen i *Klassekampens* bokmagasin 30. august 2014 s. 4)

Det norske kritikerlaget etablerte i 2003 den såkalte “Kritikerplakaten” (med endringer i 2009), som lyder slik:

1. Kritikerens skal verne om sin integritet og uavhengighet.
2. Kritikerens må unngå dobbeltroller som svekker troverdigheten.
3. Kritikerens skal vise åpenhet om forhold som kan påvirke vedkommendes habilitet. Kritikerens virke skal være slik at det ikke oppstår tvil om vedkommendes integritet.
4. Til tillitsverv i Norsk kritikerlag skal velges medlemmer som oppfyller punktene 1, 2 og 3.

5. Hvis en tillitsvalgt påtar seg oppdrag som er i konflikt med ovenstående, skal vedkommende be om permisjon i sitt tillitsverv.”

(<https://kritikerlaget.no/kritikerlaget/kritikerplakaten>; lesedato 25.02.19)

Noen kritikere arbeider med dårlige rammefaktorer. “Den typiske kritikeren er en kontraktløs frilanser hvis selvangivelse hvert år mer enn understreker at han/hun tilhører kategorien underbetalt kulturarbeider. Honorarene avisene utbetaler er så elendige at tallene ikke egner seg på trykk. Den typiske kritikeren har verken tid eller råd til å bidra til utviklingen av det kritiske vokabularet. Den typiske kritikeren har kun tid og råd til å snakke kulturredaktøren etter munnen. [...] En undersøkelse Norsk Respons gjorde for Nordiske Mediedager i Bergen i fjor [= 2007], viste at flertallet av de spurte ikke fant det interessant å lese anmeldelser. På spørsmål om anmeldelsenes påvirkningskraft, krysset de fleste av for “i liten grad” og “ikke i det hele tatt”. ” (Leif Høgshaug, leder av Norsk kritikerlag, i *Dagbladet* 24. august 2008 s. 45)

“De to første romanene til [Makjen van] Bruggen fikk mange lovord fra kritikerne, men “Bangkok Baby” [2013] ble ikke anmeldt i det hele tatt. - Nei, den ble ikke det. I den anledning tok jeg [Ingvar Ambjønson] en liten ringerunde rundt på forlagene og forhørte meg: Har Bruggen vært uheldig her? Jeg fikk det samme svaret hvert sted: Nei, sånn er det nå. I den siste tida – vi snakker om en periode på kanskje fem år – har det vært en tydelig nedgang i anmeldelser av andre- og tredjebøker. I norske aviser har det vært tradisjon for å følge opp forfatterskap, men sånn er det ikke lenger. [...] Og når man er ung forfatter, utgir et par bøker og får gode kritikker, og så blir det helt taust – det er klart det svir.” (*Klassekampens* bokmagasin 31. mai 2014 s. 2)

I USA dannet et stort antall litteraturkritikere i 2007 en “Campaign to Save Book Reviewing” for å skape bevissthet om kvalitetsforskjellene mellom profesjonell kritikk og amatørkritikk. Irlenderen Rónán McDonald ga i 2008 ut boka *The Death of the Critic* for å argumentere for at den profesjonelle dagspressekritikken er nødvendig.

Sperrefrist for bøker innebærer at kritikere får tilsendt bøker før de er tilgjengelige i bokhandelen, men at kritikere må vente med å publisere sine anmeldelser inntil en bestemt dato (Neuhaus 2009 s. 208). For å få anmeldt en bok og dermed få potensielt positiv omtale i massemediene, sender forlag ut anmelder- og gratiseksemplarer til aviser, tidsskrifter, radiokanaler osv. Utsendelse av anmeldereksemplarer skjer på betingelse av at mediene holder sperrefristen, dvs. en regel om at en anmeldelse ikke skal stå på trykk før tidligst lanseringsdatoen da enhver har mulighet til å skaffe seg boka. Sperrefristen skal blant annet sikre at anmeldere i avisene skal få tid til å lese bøkene ganske grundig før deres anmeldelser trykkes. Med anmeldereksemplarene av bøkene er det ofte følgeskriv, bl.a. med opplysninger om sperrefrist.

“Ved lanseringen av Lars Saabye Christensens roman “Bisettelsen” denne uka ble det igjen kamp om å komme først med bokanmeldelsene. [...] Må kritikken være med på mediekjøret for å komme først i køen? Eller er vi bedre tjent med godt gjennomtenkt kritikk som tar tid? [...] lide under mangel på analyse og refleksjon på grunn av tidsnød.” (*Dagbladet* 21. august 2008 s. 48)

“- Man vil heller nesten bli slakta et sted enn å ikke bli lest i det hele tatt. Det sier Mari Nymo Nilsen, som debuterte med diktsamlingen “Dette er musikk” i begynnelsen av oktober. [...] “Dette er musikk” har foreløpig ikke blitt anmeldt en eneste gang. [...] Andreboksforfatteren Hilde Susan Jægtnes er blant dem som ikke har fått høre noe. [...] - Anmeldelser er det eneste folk bryr seg om. Skal man få invitasjon til opplesninger og festivaler, må man få anmeldelser. Uten blir man usynlig. Og som ignorert forfatter er jeg ikke meningsberettiget. Jeg eksisterer ikke engang. Da spiller det ingen rolle hva jeg har skrevet, om det er bra eller dårlig. [...] Også Mari Nymo Nilsen erkjenner at det sendes for mange bøker til kulturredaksjonene. Samtidig tror hun de mange av romanene har fått kuppe spalteplassen, og at lyrikkens popularitet ikke gjenspeiles i avisene. Avisredaksjonene er ikke bevisst sitt ansvar som formidlingsarena, mener hun. - Den offentlige samtalen om hva litteratur skal være, foregår mellom de som skriver bøker, de som skriver kritikk og de som leser. Hvis kritikerleddet blir borte, har det veldig stor betydning. Det er avisredaksjonene som har ansvar for å formidle det, men jeg tror ikke de tenker det som et ansvar. [...] All tilbakemelding er med på å forme en som skrivende. - Det er nok mange som ikke kommer til å fortsette å skrive på grunn av at den offentlige samtalen uteblir, forfattere som man gjerne skulle lest mer av, sier Nilsen.” (*Klassekampen* 13. desember 2014 s. 48)

“Etter at en uvanlig høy del av fjorårets norske diktsamlinger ble “nullet” av innkjøpsordningen, oppstod det ved årsskiftet en debatt om kvaliteten på norsk poesi, der flere mente at forlagene ikke lenger har tilstrekkelig kompetanse til å vurdere og arbeide med diktmanus. [...] At svake diktsamlinger ofte ikke blir anmeldt, er et større problem. Mange av samlingene som ble nullet i fjor, har ikke fått en eneste anmeldelse. I en slik situasjon står forlagene og vurderingskomiteen alene mot hverandre, mens poetene ikke får en eneste offentlig tilbakemelding. Dermed blir det enkelt for forlagene å si at de har gjort et ordentlig arbeid med manus, og at “feilen” ligger hos Kulturrådets vurderingskomité – så fort den offentlige samtalen stilner, kan sjangeren sakte undermineres.” (Carina Elisabeth Beddari i *Morgenbladet* 25.–31. august 2017 s. 52)

“Writing and publishing a book is like having a baby. You’ve spent years getting your book ready to be published: thinking, organising notes, writing, editing, rewriting, losing sleep, gaining weight, getting so excited to see your dream become a reality.

Just like having a baby, the time spent preparing for the arrival includes a lot of fantasising about what it will be like. The time approaches and you get more and more enthusiastic. Finally, your book comes out... [...] Most people are indifferent – everyone's got a baby, what's so special about yours? And, as hard as it is to imagine, some people think your baby is really ugly and don't mind telling you so. How do you handle the inevitable post-publication anti-climax, the disappointing reception and the downright nasty criticism? [...] When you receive criticism, ninety percent of it is about the person giving you the criticism. Only ten percent is about what is being criticised.” (Graeme Shimmin og Anita Sanz i <http://graemeshimmin.com/dealing-with-criticism-author/>; lesedato 16.10.17)

“Tre tidligere VG-anmeldere har fått støtte fra Fritt Ord til å starte nettstedet Littkritikk.no, som lanseres offisielt 1. september. Der skal de anmelde debutanter, samt andre- og tredjeboksforfattere, altså folk som har en tendens til å bli snytt for oppmerksomhet hos de tradisjonelle mediene.” (*Dagbladet* 15. august 2015 s. 52)

“- Mange forfattere får nesten ingen oppmerksomhet i mediene. Derfor tok vi skjeen i egen hånd, uttalte Ole Bjerkebakke i Cappelen Damm til Klassekampen torsdag. Det var begrunnelsen for at forlaget har valgt å gi ut publikasjonen “Tendens”, presentert som litterært magasin, men som kun omtaler forlagets egne bøker. [...] Cappelen Damm og informasjonssjef Tone Hansen. [...] - Generelt vil jeg tro at også andre forlag kan bekrefte at “mellomskjiktforfatterne” [sic] ofte ikke får redaksjonelle oppslag eller mange anmeldelser. Da tenker jeg på forfattere som kommer med bok nummer to, tre eller fire, og som ikke fikk et kommersielt gjennombrudd med første eller andre bok. Det er forfattere som ofte ligger i landskapet mellom det smale og det kommersielle, sier hun. Hansen sier hun er godt kjent med at kulturredaksjonene er presset på tid og plass, og at de er nødt til å foreta knallharde prioriteringer. [...] - Mange får én anmeldelse eller et intervju i en lokalavis, men det vil ikke nødvendigvis være nok til å løfte fram boka for et større publikum, sier hun. [...] Vi ringer rundt til redaksjonene og purrer på både anmeldelser og intervjuer, uttaler hun.” (Sandra Lillebø i *Klassekampen* 1. desember 2012 s. 40-41)

“ “Slipp til den slappe kritikken! Alt er bedre enn den tausheten mange diktsamlinger møtes med nå,” sa Gunnar Wærness da han var invitert til årets Kritikerseminaret på Lillehammer for å snakke om poesikritikken. Fortvilelsen er åpenbart reell. Aldri ville jeg trodd jeg skulle høre noen ta til orde for en slapp kritikk. Aller minst Gunnar Wærness. Kritikken taper terreng i dagspressen, og det går i særdeleshet utover diktsamlingene. Mange poeter, selv de mer etablerte, opplever at nye utgivelser helt eller delvis overses i mediene. [...] Poetene selv må ta ansvaret, ble det sagt, fordi de ikke lenger anmelder poesi. De er jo ofte de beste leserne, men nå lever de enten godt nok på stipender og trenger ikke pengene, eller så er de for fattige til å kunne jobbe

seriøst og lenge for små honorarer. Eventuelt er de redde for å trække kolleger på tærne. Poetene må sette seg inn i hvordan det litterære kretsløpet fungerer og bidra selv på ulike nivåer, mente Audun Lindholm. [...] Kanskje er sannheten at verken poesien eller kritikken kan klandres. I en medievirkelighet der profittmaksimering og klikkvennlighet er høyeste mål, er poesien og poesikritikken dømt til å tape. [...] Mens problemet tidligere har vært at kritikken er tannløs og uinteressant for den gemene hop, har problemet nå altså blitt at poesikritikken forsvinner fra det offentlige ordskiftet, at den etterlater seg en taushet som ikke engang er talende. Den sier ikke noe om kvaliteten til bøkene. Tausheten er dermed helt ubrukelig, mener Wærness. Heller tannløse tekster enn ingen. Bedre å kunne klage på nivået på kritikken, slik poeter har gjort til alle tider, enn å ikke ha noen kritikk å klage på. [...] Selv sa Gunnar Wærness at han ikke lenger kunne skrive kritikk, da lista han legger for slikt arbeid er så høy at han ikke har tid og økonomi til å gjennomføre. [...] På Kritikerseminaret la den ene kritikeren etter den andre frem sine bekymringer: De følte seg ikke kompetente nok. Må man kjenne hele poesihistorien før man skriver om en diktsamling? Ellers kvasse og uredde skribenter åpnet seg og innrømmet at de ikke egentlig tør å skrive om poesi.” (Cathrine Strøm i *Klassekampens* bokmagasin 27. juni 2015 s. 19)

“Kritiker Bo Bjørnvig i [den danske] Weekendavisen er en av dem som har “brutt ut” av alt skrytet og er kritisk til bind 4 [av Karl Ove Knausgårds selvbiografiske romanserie *Min kamp*]. Han mener boken er preget av at Knausgård for første gang i serien ikke er ærlig, og at dette er merkbart som manglende glød gjennom hele romanen. Dette var boken som handlet om Knausgårds år som lærervikar i en liten bygd i Nord-Norge, der han kjenner en sterk seksuell draging mot en 13 år gammel jente som var eleven hans. I en oppsiktsvekkende seks sider lang passasje i bind 6 skriver Knausgård om nettopp denne anmeldelsen. Forfatteren gir faktisk den danske anmelderen rett i at boken ikke er sann, fordi han ble tvunget til å ta for mange hensyn på grunn av det sårbare, lille lokalsamfunnet og de tidligere elevene. Aftenposten sendte passasjen til Bo Bjørnvig i går. - Det er en stor ære å bli nevnt i et av de store verkene fra Norden de siste år. Det er jo meget sjelden at en forfatter gir en anmelder rett. Jeg har ikke opplevd det på trykk før, og jeg kjenner ingen eksempler på at forfatteren tar til seg kritikken av et verk i det samme verket som kritiseres, sier Bjørnvig. Til tross for sine kritiske merknader er han ikke i tvil om at *Min Kamp* blir viktig i Nordens litteraturhistorie.” (*Aftenposten* 18. november 2011 s. 6)

Noen kritikere bruker både slekt og venner i sin kritikergjerning: “[D]enne anmelderens treåring lot seg i alle fall fascinere.” (Jørgen Sejersted i *Morgenbladet* 25. september–1. oktober 2009 s. 25) Det hender også at litteraturkritikere “prøver ut” på utradisjonelle måter den litteraturen som de anmelder. Kritikeren Cathrine Krøger i *Dagbladet* anmeldte Ingar Sletten Kolloens biografi *Snåsamannen* (2008) i *Dagbladet*

10. oktober 2008 (s. 40). Biografien handler om en synsk mann med helbredende evner. Krøger avsluttet sin anmeldelse slik: “Så nysgjerrig ble jeg på denne mannen, at jeg etter å ha skrevet anmeldelsen svippet ned på pressekonferansen Gyldendal holdt i går. Der snek jeg meg til et kort møte med mannen fra Snåsa. Han la sin varme pote på min særdeles vonde skulder. Skuldra var ikke vond da jeg syklet derfra.”

“Det som ofte har vært minst vellykket i *Sult*-dramatiseringer er kjærlighetshistorien med frøken Ylajali. Også i Dröses regi er den gjort til en klassisk bohemklisjé: at det ikke finnes noe mer uimotståelig enn en uflidd og blakk skribent. (Dersom det stemmer, kan kvinnelige lesere kontakte meg via redaksjonen.)” (Torbjørn Oppedal i *Morgenbladet* 21.–27. november 2008 s. 49) “Det er ikke ofte denne anmelderen glemmer å gå av T-banen på vei til jobb, men det skjedde under lesningen av Tønnessens bok.” (Per E. Hem i *Morgenbladet* 21.–27. mars 2014 s. 44)

“Da Joachim Førsund romandebuterte [med *Jeg kunne gått hjem i blinde*, 2009], var hans store skrekk å bli anmeldt av Dagbladets Cathrine Krøger. En dag han så henne på Litteraturhuset, vurderte han å fornærme henne, for på den måten å gjøre henne inhabil. At ideen aldri ble realisert, er Førsund glad for i dag. Seinere på høsten hyllet nemlig den samme Krøger debutromanen som “usedvanlig vellykket” ” (*Dagbladet* 29. desember 2009 s. 47).

“ “Det handler bare om et hvitt kryp som spytter på en svart mann slik hvite rasister alltid har gjort på kafeteriaene”. Slik oppsummerer Rebecca Solnit ukens batalje i det amerikanske litteraturmiljøet. Det hele startet for femten år siden. Richard Ford spyttet da den unge og lovende forfatteren Colson Whitehead i ansiktet etter at Whitehead hadde slaktet en av Fords novellesamlinger.” (*Morgenbladet* 16.–22. juni 2017 s. 42)

“Kritikere scorer ikke særlig høyt på troverdighetsskalaen. Vi får jevnlig høre at vi er hevnghjerrige synsere som har gjort oss en karriere på å slakte forfattere. Blant kritikere regnes vi tabloide terning-kastere som de mest lugubre. I min naivitet har jeg forsvart kritikken ved å sammenlikne med sensureringen på høyskoler og universitet. Spesielt hjemmeeksamenene, som også er tekster som får en dom. [...] Så var det den utskjelte tabloide kritikken, da. Den foregir for det første ikke å være rettferdig, eller vise til lovverk. I motsetning til sensorbegrunnelsene, må vi argumentere ved å vise til konkrete eksempler i teksten. Prosessen er helt er åpen. Det står leserne fritt å lese boka, og se om argumentene holder. Ofte vil samme bok være anmeldt i flere aviser. Forbausende ofte er kritikerne nokså samstemte. Når kritikken spriker, blir det debatt. Jeg har selv slaktet en bok som ble hyllet i en annen avis. Da fikk vi kritikere naturlig nok tyn.” (Cathrine Krøger i *Dagbladet* 1. april 2017 s. 60)

Den danske forfatteren Katrine Marie Guldager har anklaget kritikeren Lars Bukdahl: Han “udgør et stort problem for både litteraturen og læserne, fordi han nedgør og forfølger forfattere og kun skriver om sig selv.” (siteret fra *Morgenbladet* 22.–28. mai 2009 s. 34) “Den franske litteraturteoretikeren Pierre Macharey skriver at kritikeren sjelden leser selve teksten, men snarere skaper en speilversjon av den. Ved å påpeke svakheter og foreslå forandringer er det ikke egentlig en vurdering som finner sted, sier han, men en omskriving. Kritikkk dreier seg egentlig om å skrive boken man skal vurdere på nytt.” (*Morgenbladet* 17.–23. april 2009 s. 35)

Den svenske litteraturkritikeren Horace Engdahl, “as a young critic with a name to make, had written a review of a rival critic’s first novel so vicious that human shit was left on his doorstep in response” (Andrew Brown i <https://www.theguardian.com/news/2018/jul/17/the-ugly-scandal-that-cancelled-the-nobel-prize-in-literature>; lesedato 09.10.19). “Nicolai Houm tar hevn i slutten av sin siste roman og lar *Morgenbladets* kritiker Bernhard Ellefsen bli kjørt over og drept av en sporvogn i Berlin, etter at sistnevnte krysser gata litt for ivrig fordi han mente å ha sett et glimt av Michel Houellebecq.” (*Dagbladet* 28. august 2014 s. 49)

“Jonathan Franzen kalte henne New Yorks dummeeste kvinne. Susan Sontag hevdet at kritikken hennes var grunn og uintelligent. Norman Mailer beskrev henne som en “én-kvinnes-kamikaze” som fikk beholde jobben sin fordi hun var asiatisk(-utseende). David Foster Wallace omtalte henne bare som “den sjarmerende japanske damen som jobber i *The New York Times*”. Alle hadde de dette til felles: De ble anmeldt negativt av storavisens mektige og aldeles egenrådige hovedkritiker, Michiko Kakutani, som nå trekker seg tilbake etter 38 år i jobben. [...] Michiko Kakutanis mest drepde vurderinger. Notabiliteter fra Bill Clinton – hvis selvbiografi beskrives som “sloppy, self-indulgent and often eye-crossingly dull” – til Haruki Murakami har fått sine litterære pass påskrevet” (*Morgenbladet* 4.–10. august 2017 s. 42).

“I angloamerikanske medier blir det stadig mer vanlig å bestille slakt av profilerte og/eller respekterte og/eller spesielt populære romaner. [...] Hvor god er egentlig Forfatter X? spør Avis Y. En rask titt på navnet på forfatteren av anmeldelsen avslører svaret: Ikke bare er forfatter X noe overvurdert. [...] Han fortjener ikke den oppmerksomheten han har fått til del. Han skriver dårlig. Bøkene hans burde aldri vært utgitt. Etcetera, etcetera. Det mest kjente eksemplet på denne tendensen er nok Dale Pecks drepde anmeldelse av Rick Moodys følelsesladde memoar *The Black Veil*. [...] Ifølge [Heidi] Julavits ble bøkene i samtlige av tilfellene sendt kritikere som “garantert kom til å slakte dem”. Etterpå ble artiklene utstyrt med store overskrifter og helsides bilder av de impliserte. [...] Det finnes to mulige forklaringer på avisenes og tidsskriftenes hang til å bestille slakt, ifølge Julavits. Man kan selvfølgelig velge å se positivt på det som skjer: I USA, som i Norge, blir det stadig vanskeligere å se forskjell på anmeldelser og forlagsomtale. Slakten er ment å veie opp for syndene som

er begått av den øvrige dagspressen. Den skal gi oss, leserne et mer nyansert syn på bøkene vi leser, særlig de bøkene som nesten bare omtales i positive ordelag. Men det finnes også en annen forklaring, og det er at slakt er *good copy*. I likhet med forfatterne og forlagene, ønsker redaksjonene at tekstene de produserer skal bli lest. I en tid da omtalen av bøker blir stadig mer nedprioritert, til fordel for kjendisstoff, må det drastiske midler til. Siden folket ikke vil ha brød, skal vi gi dem sirkus, synes redaksjonene å tenke. [...] I beste fall oppleves den som en form for tidsfordriv (på like linje med papparazzibilder av slåsskamper mellom kjendiser), i verste fall som et kynisk forsøk på å kapre nye lesere. Finnes det noen løsning på problemet? Julavits tenderer mot en form for pragmatisme. Kritikerne bør være kritiske, ikke bare til bøkene som utgis, men til sammenhengene de omtales i. Dagens kritikere bør altså være like mye på vakt overfor redaksjonene i avisene og tidsskriftene som overfor forfatterne og forleggerne.” (John Erik Riley i *Morgenbladet* 15.–21. august 2003 s. 15)

“Kunsten å bli kritisert [...] De som får dårlig kritikk, føler seg iblant urettferdig avfeid. Iblant kan de henvise harmdirrende til hvor mye prosjektet har betydd for dem og hvor mye arbeid som er lagt ned. Det er forståelig. Men de fleste bøker, filmer og plater som anmeldes er et resultat av sterk vilje og mye arbeid. Det er ikke intensjonen eller inderligheten kritikeren skal vurdere. Og den som legger produktet av inderligheten sin ut i butikkene med prislapp på, må tåle at kritikere sier fra om de ikke mener den er verd kjøperens tid og penger. Kritikken er ikke fasit. Og den er alltid subjektiv. Noe annet ville verken være mulig eller ønskelig. Men den skal være skrevet av enkeltmennesker med god dømmekraft og litterært kart og kompass i sekken – og som er mer opptatt av å være fortolkere av verket og veiledere for publikum enn terapeuter for forfatteren.” (Inger Merete Hobbestad i *Dagbladet* 4. september 2013 s. 2)

“You have to give an author the elementary courtesy of getting the basics of their book right. But if that’s in place, well then opinion is free, and from time to time you are going to be horribly misunderstood, but after all, you gave that book into the world to be misunderstood. You can’t staple yourself to it and go round explaining yourself and protest that the critics have misunderstood because that is something they’re perfectly at liberty to do. The secret is that by the time reviews come out you must be deep into another project, and that is what gives you your energy and the motivation to carry on” (Hilary Mantel i <https://www.theguardian.com/books/2011/mar/26/authors-secrets-writing>; lesedato 31.05.18).

“I have altered one or two things as a result of reading reviews and thinking: “That’s a valid point, never thought of it. If I get another chance to do it in a new thing I’ll make a note of that,” and I have had a chance and I have changed it. It could be even a single

word. But I think I've probably become more sensitive to them. I would say people as they get older become either more like stones or more like sponges, and I'm probably more like a sponge. One is investing everything in it and one wants the child to be well received." (Michael Holroyd i <https://www.theguardian.com/books/2011/mar/26/authors-secrets-writing>; lesedato 31.05.18)

“Det fins et tvilsomt dogme om at en forfatter ikke skal svare på kritikk. Er det mer talende å tie enn å gripe ordet? Ydmyker man seg hvis man velger å forsvare sitt eget påståtte mesterverk? En kjent forlagsredaktør sa i sin tid følgende som råd mot min egen iver etter å svare på en tullekritikk: “Den som slåss med feieren, blir selv svart.” ” (Fredrik Wandrup i *Dagbladet* 16. mai 2015 s. 52)

“Kritikere får ofte kjeft for å bare være ute etter å posisjonere seg. Men jeg ville aldri stolt på en kritiker som *ikke* var ute etter å posisjonere seg. Hele poenget er å fronte en egen agenda. Det som gjør kritikken interessant, er at den er subjektiv, du har ingenting annet å stole på enn deg selv. Derfor blir det et problem når kunstorganisasjonene sier at kritikerne må lære om kunstproduksjonen, at en kritiker som ikke har stått på eller bak scenen, er dårlig. Dette er farlig, kritikken må være autonom, som kunsten.” (Jon Refsdal Moe i *Morgenbladet* 11.–17. desember 2015 s. 36)

“[F]or min egen og Aftenpostens del bruker jeg stadig strengere kriterier for å gi oppmerksomhet til bøker med selvmordsmotiv. Med mindre forfatteren er sentral i norsk litteratur, lar vi være å anmelde bøker av middels eller svak kvalitet. Negativ kvalitetsvurdering kan legge sten til byrden for en forfatter som kanskje sliter. Som lesere kan vi som oftest ikke vite hvor personlig en slik bok er, men i enkelte tilfeller er den selvbiografiske komponenten åpenbar. [...] Av disse grunnene lot jeg være å anmelde “Inferno” av Ari Behn da den utkom i 2018. Jeg mente den gang at det var på grensen til uforsvarlig forleggeri å publisere boken. I “Inferno” fremsto forfatteren som så sårbar, syk og suicidal at man som leser snarere satt igjen med frykten for hans liv enn en litterær opplevelse.” (Ingunn Økland i *Aftenpostens* magasin *Innsikt* nr. 2 i 2020 s. 110)

Det er ofte en svært stor ubalanse mellom tidsinvestering og innsats fra forfatteren i motsetning til litteraturkritikeren: hundrevis av timer brukt på å skrive og bearbeide teksten, noen få timer på å lese og anmelde den. Forfatteren har brukt store mengder tid og krefter, og lagt mye av sin identitet inn i bokprosjektet. Dermed står mye på spill når det gjelder anerkjennelse og selvtillit.

Ifølge den tyske litteraturkritikeren Marcel Reich-Ranicki “er aggresjonen mot kritikken som oftest foranlediget av negative, uærbødige, frekke eller krakilske anmeldelser. Slike anmeldelser fører alltid med seg spørsmålet om kritikkens legitimitet, altså: Hva er det som gir en bestemt kritiker rett til å stille seg til doms over

et annet menneskes åndsverk? Hvilken kompetanse har han? Hvilket ærend er han ute i? Hvilke kriterier legger han til grunn for sin dom? Slike spørsmål er like presserende i dag som de var for hundre eller tohundre år siden. Og de er stadig like umulige å besvare på en måte som er egnet til å tilfredsstille kritikerne av kritikken. Reich-Ranicki presenterer et bredt utvalg av ukvemsord som er blitt brukt om kritikere opp gjennom tidene: “Ved siden av hunder og klapperslanger er særlig insekter en favoritt i disse vennlige sammenligningene, særlig lus, lopper og veggedyr” skriver han. Slike sammenligner foretas stort sett av forfattere, og antagonismen mellom forfattere og kritikere er et evig tilbakevendende fenomen som vil bestå så lenge det finnes kritikere som skriver nedsablende anmeldelser.” (Frode Helmich Pedersen i <https://kritikerlaget.no/saker/litteraturkritikk-før-og-nå>; lesedato 25.02.19)

Den tyske forfatteren Thomas Manns ros av noen kritikere har blitt oppfattet som bevisst “kritikerpleie” for å styrke sin egen posisjon på det litterære feltet (Neuhaus og Ruf 2011 s. 209).

“Författare har ofta sett ner på kritiker. Det finns gott om *bon mots* och *wise-cracks* på temat att konsten är lång men kritikern är korttänkt. “Reviewers, with some rare exceptions, are a most stupid and malignant race”, skrev Shelley i *Fragments of Adonais* (1821). “As a bankrupt thief turns thief-taker in despair, so an unsuccessful author turns critic.” ” (Svedjedal 1998 s. 59)

“Å kritisere en forfatters bøker, en malers bilder eller en musikers fremføring er som å uttale seg nedsettende om deres barn. Forbindelsen mellom opphavsmann og verk er ofte like sterk og personlig som forbindelsen mellom en mor og hennes avkom.” (Trond Berg Eriksen i *Morgenbladet* 8.–14. januar 2016 s. 51)

Den franske litteraturforskeren Roland Barthes anmeldte selv sin egen selvbiografi fra 1975 og “brøt dermed tabuet” om at andre må anmelde ens egen bok (Dörner og Vogt 2013 s. 156).

“Det må være temmelig unikt i norsk litteraturhistorie at en forfatter systematisk går igjennom og kommenterer alle anmeldelsene av sin egen roman. Det skjedde imidlertid da Dag Solstad i en avisartikkel på fire helsider rykket ut mot kritikken av *Professor Andersens natt* (1996) (Klassekampen 09.08.97).” (*Morgenbladet* 19. november 1999 s. 15)

Dag Solstad “feier gjennom landet med et temperamentsfylt foredrag, som bærer tittelen “På Hamar med slakt”. Solstad holdt første gang dette foredraget nettopp på Hamar i begynnelsen av mars. [...] Solstad er fly forbannet på kritikere som har slaktet hans nyeste roman [*Det uoppløselige episke element i Telemark i perioden*

1591-1896]. Hvorfor gjorde de det? På grunn av “kapitalismen”, mener han. Logikken synes å være denne: Markedskreftene forlanger av kunsten at den skal underholde. Den som ikke underkaster seg dette imperativet, får svi. Slik Solstad har fått det. Rent bortsett fra at han har vært en kritikerrost guru i hele sin karriere. Men ikke denne gangen. Spesielt oppbrakt synes Solstad å være over påstandene om at han ikke har skrevet en roman, men et stykke slektsforskning.” (*Dagbladet* 5. april 2014 s. 72)

“[G]entemot den enskilde författaren skriver kritikern utifrån en fruktansvärd styrkeposition. Författaren har i regel ingen chans att försvara sig. Det går visserligen att få in genmäle på en grov osaklig utskåpning. Men hur försvarar man sig mot en ljum, halvslirig recension? [...] Låt oss aldrig glömma att kritik har djupt allvarlig betydelse. Men mest för författare och kritiker.

“Forfatterne vil alltid tape debatter med kritikerne. Om ikke annet fordi vår selvrettferdighet tar seg dårligere ut på trykk. Ved å svare på kritikken fremstår man som krenket og pompøs. [...] Balansen mellom følelser og rasjonalitet synes essensiell for ikke å utdefineres som selvskrytende, selvhøytidelig, forfengelig eller forurettet i den norske offentligheten. Helst bør forurettede følelser lukes helt vekk, ifølge forfatter Pål Norheim. [...] - Forholdet forfatter/kritiker er asymmetrisk etter en anmeldelse, men jeg er overbevist om at det er mulig for forfatteren å komme godt ut av en sånn debatt. Det avgjørende er tonefallet, retorikken og saklighetsnivået. Tonen må være nærmest kjemisk fri for forutrettethet. En munter og raus saklighet er å anbefale.” (Norheim i *Morgenbladet* 19. desember 2014–1. januar 2015 s. 48-49)

“Paul Gjesdahl ble i 1931 dømt i Oslo byrett til å mortifisere et utsagn i en teateranmeldelse i *Tidens Tegn*. Det var to av skuespillerne som reagerte på at han kalte oppførelsen av “Spaniolen” på Kinck-Wergelandteatret for “usedelig”. En annen sak, som vakte større oppsikt i sin samtid, var injuriesaken om anmeldelse av Aksel Sandemoses bok *Vi pynter oss med horn*. Daværende redaktør i *Morgenbladet* og samtidig stortingspresident, Carl J. Hambro, publiserte 9. desember 1936 en temmelig krass slakt i sin avis av Sandemoses bok, som var utgitt på Tiden forlag. Han skrev blant annet at det virker som boken er skrevet i ekshibisjonistisk bakrus og at “Livet og alt hva det rummer er for Sandemose redusert til en grådig syslen med kjønnsorganer – nu og da avbrutt av en utflukt til det han kaller ‘drittbøtten’ ”. Hambro mente at boken lettere ville fengsle psykiatere og sosiologer, mer enn litterært interesserte. Sandemose krevde mortifikasjon av Hambros anmeldelse, men ingen straff. Oslo byrett frifant redaktør Hambro i sin dom 5. desember 1938 og påla Sandemose å betale 400 kroner i saksomkostninger. Retten uttalte at det var med gode grunner at Hambro hadde reagert på bokens innhold, gjennom sine subjektive oppfatninger. Retten uttalte at også den norske sjømannsstand i særlig grad hadde grunn til å føle seg krenket, ettersom boken handlet om livet om bord på skonnerten

“Fulton”s reise fra Norge via Island til Nord-Amerika. Retten sa lite generelt om ytringsfrihet og kritikerfrihet, men la vekt på at anmeldere måtte ha anledning til å uttale sin subjektive oppfatning av en bok. Retten uttrykte også forbauselse over at en forfatter gikk til et så uvanlig skritt i vår rettshistorie som å reise injuriersøksmål mot et åndsprodukt, samtidig som han selv forbeholdt seg en temmelig utstrakt frihet med hensyn til valg av uttrykksmåte. Sandmose fikk godkjent anke til lagmannsrett i kjæremålsutvalget i Høyesterett, men valgte på ettersommeren 1939 å sløyfe videre oppfølging.” (Nils E. Øy i *Aftenposten* 5. august 2011 s. 5).

“Avisa Daily Telegraph er blitt dømt til å betale 65 000 pund i erstatning til forfatteren Sarah Thornton, etter anmeldelsen av boka “Seven Days in the Art World”. Hun mente anmeldelsen var ondskapsfull og inneholdt flere feil og fikk medhold i retten. Anmeldelsen var skrevet av forfatterkollega Lynn Barber [...]. Telegraph vil anke.” (*Dagbladet* 28. juli 2011 s. 64)

“Subjektiviteten er nemlig den nye objektiviteten: I vår tid finnes det ikke noen tradisjon det er mulig å få oversikt over. Og antallet mulige lesererfaringer er endeløs. Verken litteraturvitere eller anmeldere kan dermed representere et oss, i kulturen. Kun et jeg. Og da er det om å gjøre å gjøre dette jeget så synlig og etterprøvbart som overhodet mulig, ja, formelig: å sette det under debatt.” (Ole Jørgen Hansson i *Klassekampen* 22. september 2012 s. 35)

“Folk flest synes kanskje at produktivitet vitner om god arbeidsmoral, men i det litterære Norge er slikt en høyst tvilsom foreteelse. Selv har jeg møtt denne holdningen hos kollegaer som sjelden utgir bøker, litteraturvitere og kritikere. “Et slikt utgivelsestempo vekker en mistanke om at alt han skriver, umulig kan være like bra”, skrev en anmelder om meg. Utsagnet var basert på å ha lest 1 av de rundt 30 bøkene jeg har utgitt. Her i landet står nemlig det såkalte heggelundske idealet sterkt: Ikke skriv mer enn du må. Du må ikke ofre kvalitet for kvantitet.” (Arne Svingen i *Dagbladet* 14. april 2009 s. 55)

Noe av det vanskeligste for oss mennesker er å innrømme at vi ikke forstår noe, og litteraturkritikere kan prøve å skjule sin manglende forståelse for et verk ved å kalle det “uforståelig”, “obskurt” osv. og ved å slakte det (Nøjgaard 1993 s. 149). Kritikeren forsvarer på denne måten seg selv ved å nedvurdere verket. Men et verk som etterlater kritikeren uten forståelse eller kald og likegyldig, kan gi store opplevelser til en annen leser. Dette bør kritikeren være klar over og ta høyde for (Nøjgaard 1993 s. 150). Ulike lesere vil reagere ulikt på samme tekst, hver tekst skaper et mangfold av reaksjoner.

“Min påstand er at den mannlige litterat møter kvinners gode tekster med ambivalens. De utløser et diffust begjær han ikke forholder seg analytisk til. Men som viser seg på et resepsjonsnivå, altså på den måten at kvinner kommer dårligere ut. Tillegges for liten betydning, får færre priser, skrives mindre om. Verken den mannlige eller den kvinnelige kritiker har lett for å “gi seg over” til en tekst forfattet av en kvinne. En manns roman kan karakteriseres som “imponerende”, den kan ha “dimensjoner”. En kvinnes bok blir sjelden omtalt med slike adjektiver, for de kan ikke forenes med det begjæret den utløser i mannen; han vil ikke til sengs med det som er storslagent og har dimensjoner. En kvinnes sterke tekst skremmer, kan mannen føle seg impotent overfor og derfor komme til å håne, avskrive. Fascineres en mann av en kvinnes tekst, kan det bli dens bane: Han kan ikke samtidig beundre og betrakte som storslagent det han begjærer og vil legge under seg.” (Vigdis Hjorth i *Morgenbladet* 16.–22. oktober 2009 s. 42)

“[L]itteraturredaktør i Expressen, Jens Liljestrånd, [...] ble satt på en idé: La oss ta hele september måned, bokhøstens mest intensive, og konsekvent sende ut alle kvinnelige forfattere til mannlige kritikere, og omvendt. Det skal de gjøre med samtlige sjangere – romaner, lyrikk, sakprosa, barne- og ungdomsbøker, svenske og utenlandske bøker. Ideen er ypperlig. Den tvinger redaksjonen ut av velkjente mønstre. Det skjerper avisenes og kritikernes bevissthet om hvor tradisjonelt man vanligvis velger. Og det kan få varige effekter, ved at man legger seg til andre vaner, oppdager nye forfatterskap, eller får hentet inn nye anmelderstemmer som har kompetanse som ellers ville forblitt usynlig. [...] vår kultur bidrar til at menn blir eksperter på enkelte emner, mens kvinner blir eksperter på andre. Noe av grunnen til at mønsteret er så vanskelig å bryte, poengterer Liljestrånd, er at kritikerstanden har internalisert disse verdivurderingene: Boksosongene innledes med at kritikere sender inn ønskelister til hvem de gjerne vil anmelde. Og der ønsker menn å anmelde menn, og kvinner å anmelde kvinner. [...] Et eksempel Liljestrånd viser til, er at Maria Svelands feministiske bok “Hatet”, om økende hets mot kvinner, ikke fikk én anmeldelse av en mannlige kritiker. Hva gjør det med vår kultur at bare kvinner forventes å forholde seg til feministiske problemstillinger? Enkelttekstene kan være gode nok, og isolert sett er det ikke alltid noe å utsette på anmeldelsene. Problemet er helheten, at den måten litteraturkritikken utøves på i dag er for hardt kjønnet. At det er unaturlig at en tung, seriøs biografi utelukkende møtes av et mannlige blikk. At det er kunstig at ikke én mannlige kritiker ser på feministiske strategier i en samtidsfortelling. [...] Hvis man ikke jobber bevisst mot det, vil det gi seg utslag raskt – i at for mange mannlige forfattere anmeldes, i at kvinnelige forfattere ikke vies stor nok plass, i at en viss type bøker alltid går til en viss type kritikere.” (*Klassekampens* bokmagasin 14. september 2013 s. 2)

I boka *Har vi henne nå?: Kvinnelige forfatterskap og mediene* (2009) setter Unn Conradi Andersen “spørsmålsteget ved forholdet mellom kvinnelige forfattere og mediene. Ifølge Conradi Andersen er kjønn fremdeles et tema når kritikere skal anmelde bøker, noe som blant annet kommer til syne gjennom et eget begrepsapparat reservert for kvinner. Mens bøker av mannlige forfattere blir kalt ‘universelle’ og ‘objektive’, omtales kvinners skrift ofte som ‘private’, ‘intime’ eller ‘inderlig’. En radikal konsekvens av slike kjønnsbestemte adjektiv blir at Karl Ove Knausgårds beskrivelser av hvor uutholdelig det føles å se sitt barn falle utenfor sosialt i “Min kamp 2” (2009) blir allmenngyldige, mens en lignende beretning fra en kvinne leses til å si noe spesifikt om morsrollen, og som en kvinneerfaring. Dermed er sistnevnte bok mest interessant for kvinner.” (*Aftenposten Innsikt* desember 2010 s. 78)

“Den mannlige forfatteren eksisterer ikke. Bare forfatteren. Når Roy Jacobsen eller Jon Michelet skriver historiske romaner, skriver de vesentlig litteratur. Gjør kvinner det samme, skriver vi damelitteratur. Knausgård og Espedals liv blir, i møte med leserne, allmenngyldig og gjenkjennbart. Mannelivet og mannelitteratur er altså vesentlig, generelt og allment, mens kvinnelivet og kvinnelitteraturen er privat og uten relevans for resten av samfunnet.” (Caterina Cattaneo i *Dagbladet* 3. september 2014 s. 48)

“Women’s fiction is reviewed less often than men’s in major publications. Even though women buy two thirds of all books sold in the UK, they are much less likely to be reviewing books in male-dominated literary magazines.” (Michelle Smith i <http://theconversation.com/the-evolution-of-female-pen-names-from-currer-bell-to-j-k-rowling-46864>; lesedato 06.07.16)

Det har vært hevdet at litteraturkritikken i ulike land er forskjellig på ganske konsekvente og systematiske måter. På 1980-tallet ble disse forskjellene antydnet mellom litteraturkritikken i noen litterære stormakter: “Den som søker etter nationella särdrag och traditioner i sättet att närma sig litteraturen och recensera böcker kan säkert finna, eller tycka sig finna, typiska sådana. Nog är den tongivande engelska kritiken personligt återhållsam, sober och saklig, då och då kryddad med den berömda brittiska humorn och dess understatements, medan den tyska kritiken är mer gediget lärd och gravallvarlig, inte sällan hårdför och skoningslöst polemisk? Framstår inte den franska litteraturkritiken särskilt elegant resonerande, respektfull och idéinriktad, medan den italienska är mer lättfotad och livfull och nyfiket gränsöverskridande? Visst är den spanska diskret självmedveten, demokratiskt vaksam men också skeptisk och ironisk? Vem vill inte hålla med om att den amerikanska kulturjournalistiken ofta kan vara lite storvulen, uppfriskande fräck och frimodig, såvida den inte ängsligt sneglar på den europeiska debatten? Och den sovjetiska, nog är den fortfarande hårt traditionsbunden, normativ och sluten även om den nu plötsligt färgats av (de föga

förplikande partiparollerna om) “perestrojka” och “glasnost”? Trots de nya signalerna under Gorbatsjov har den ju inte upphört att vara officiell och led i partiets uppfostringskampanj.” (Åke Erlandsson i Erlandsson 1987 s. 13)

Sissel Furuseth, Jahn Thon og Eirik Vassenden har redigert boka *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* (2016). Forlaget presenterte boka slik: “Litteraturkritikken har stor innvirkning på hvordan vi opplever litteratur og hva slags litteratur vi velger å lese. Boken gir et unikt innblikk i utviklingen av den litteraturkritiske praksis i Norge. [...] Hvordan ble våre litterære klassikere lest før de ble klassikere? Hvordan har kritikere tilpasset seg nye medier og offentligheter? Var kritikken krassere før? Og hvem var de, kritikerne? Boken starter med den politisk engasjerte kritikken som utfoldet seg under det moderne gjennombrudd og følger utviklingen fram til vår egen tid. Store omveltninger i mediene har endret rammevilkårene for kritikken, og sosiale medier og bokblogger har skapt hodebry for profesjonelle bokanmeldere. “Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010” er en fortelling om en rekke møter og sammenstøt: mellom bøker og kritikere, mellom kritikere og forfattere, mellom kritikere og lesere, og kritikere imellom. Vi støter på rasende moralister, hånlige åndssnobber og vennlige diplomater. Vi kan også lese forbløffende historier om litteraturkritikk i form av sensur og beslagleggelser. I kritikkhistorien er det tidvis høy temperatur og mye som står på spill.” (<https://www.universitetsforlaget.no/nettbutikk/norsk-litteraturkritikk-1870-2015-uf.html>; lesedato 13.11.17)

Det har hendt at litteraturkritikere understreker at et verk i deres øyne ikke har noen politisk tendens eller noe opprørsk potensial, for å bidra til å hindre at teksten blir sensurert av myndighetene. Det gjaldt for eksempel den tyske dikteren Gerhart Hauptmanns naturalistiske skuespill *Veverne* (1891), som en kritiker skrev at kun handler om menneskelighet, uten noen kritisk tendens (Poppe 1990b s. 75). Likevel ble uroppførelsen forbudt av myndighetene i Berlin.

“The divergence of views concerning it [= the comedy] can be neatly symbolized in the 1733 engraving by William Hogarth which has come to be known as *The Laughing Audience*. In the pit of a Georgian playhouse a cross-section of the audience, male and female, old and young, is shown revelling (in one case even to the point of tears of laughter) in the unseen comedy being played on the stage. But to one side is another character, totally unmoved, not even looking directly at the action before him, looking down his long nose and registering disapproval with every line of his superior countenance. Is he a jealous fellow author? A Puritan, a Jeremy Collier of the 1730s? The generally accepted view is that he is intended to represent a critic, and one nineteenth-century commentator is explicit about him: “By his saturnine cast of face and contracted brow he is evidently a profound critic, and much too wise to laugh. This it is to be so excellent a judge; this it is which gives a critic that exalted

gratification which can never be attained by the illiterate – the supreme power of pointing out faults where other discern nothing but beauties, and preserving a rigid inflexibility of muscle while the sides of the vulgar herd are shaking with laughter.” ” (Howarth 1978 s. 122-123)

“It was not until the foundation of the *Monthly Review* in 1749, followed by Smollett’s *Critical Review* in 1756, that literary reviewing in the modern sense was to become firmly established in Britain. [...] Systematic reviewing was further advanced on the Continent” (Keymer og Sabor 2001 s. viii i bind 2). Den første fast ansatte litteraturkritiker i Norge skal ha vært Maurits Hansen. I dag er hans mest kjent som forfatter.

Den tyske forleggeren og opplysningsmannen Christoph Friedrich Nicolai etablerte på 1760-tallet tidsskriftet *Allment tysk bibliotek*, som tok mål av seg å anmelde alle nyutgitte bøker skrevet på tysk (Neuhaus 2009 s. 150-151, 212). Men mot slutten av 1700-tallet ble det umulig å skrive litteraturkritikk om alle nyutgivelser fordi antallet var for høyt.

“Literary reviewing as a practice was growing [i Storbritannia på 1700-tallet] and being shaped in the decades of sentimental fiction’s prime, [...] ‘By those who have feeling hearts, and a true relish for simplicity in writing, many pages in this miscellaneous volume will be read with satisfaction’, the *Critical Review* declared of *The Man of Feeling* [roman av Henry Mackenzie; utgitt 1771]. Pity those who are unsatisfied by the work, the reviewer suggests, for they know not how to feel. The critic in the *Monthly Review* was more direct still, insisting that ‘the Reader, who weeps not over some of the scenes it [*The Man of Feeling*] describes, has no sensibility of mind’. By 1771, sentimentalism’s ‘natural’ language of the passions had become an almost unashamedly manipulative cultural tool.” (Goring 2005 s. 179)

“Helt fra litteraturkritikkens barndom i Europa på midten av 1700-tallet har kritikken befunnet seg i en vedvarende krisetilstand. Den har vært utsatt for harde angrep, ikke bare fra forfattere, men også fra kritikerne selv. Litteraturkritikk har kort sagt alltid vært forbundet med intellektuell strid, og har helt fra starten blitt anklaget for å være dårlig, overfladisk, ondsinnet, kunnskapsløs – også videre. [...] Ifølge [Marcel] Reich-Ranicki er aggresjonen mot kritikken som oftest foranlediget av negative, uærbødige, frekke eller krakilske anmeldelser. Slike anmeldelser fører alltid med seg spørsmålet om kritikkens legitimitet, altså: Hva er det som gir en bestemt kritiker rett til å stille seg til doms over et annet menneskes åndsverk? Hvilken kompetanse har han? Hvilket ærend er han ute i? Hvilke kriterier legger han til grunn for sin dom? Slike spørsmål er like presserende i dag som de var for hundre eller tohundre år siden. Og de er stadig like umulige å besvare på en måte som er egnet til å tilfredsstille kritikerne av

kritikken. Reich-Ranicki presenterer et bredt utvalg av ukvemsord som er blitt brukt om kritikere opp gjennom tidene: “Ved siden av hunder og klapperslanger er særlig insekter en favoritt i disse vennlige sammenligningene, særlig lus, lopper og veggedyr” skriver han. Slike sammenligner foretas stort sett av forfattere, og antagonismen mellom forfattere og kritikere er et evig tilbakevendende fenomen som vil bestå så lenge det finnes kritikere som skriver nedsablende anmeldelser. Denne antagonismen er etter mitt syn hverken mulig eller ønskelig å gjøre noe med. For en fredsslutning på dette feltet ville bare kunne komme som en konsekvens av at kritikerne begynte å skrive anmeldelser på forfatternes premisser.” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 06.08.14)

“I Norge på midten av attenhundretallet var de fleste avisene primært rettet mot eliten, det vil si: det dannede publikum, det øverste sjiktet av befolkningen. Dermed var ikke avstanden mellom akademiske- og litteraturkritiske arbeider så overvettets stor [...] Og kritikken av de nye verkene til toneangivende norske forfattere som for eksempel Ibsen og Bjørnson, ble gjerne trykket på avisens første side: “Kritikkene var avisens blikkfang og førstesidestoff”, skriver Arild Linneberg i litteraturkritikkens historie. Og han kommenterer videre: “Publikum må tydeligvis ha kost seg med lange estetiske eller filologiske spekulasjoner” (s. 66). Denne formen for avansert kos får man liten anledning til å dyrke ved lesningen av nåtidens norske dagsaviser. Denne elitekulturen hadde minst to konsekvenser for litteraturkritikerne: For det første at de var av enormt mye større betydning enn de er i dag. Ta en kritiker som Clemens Petersen, som skrev i den danske avisen Fædrelandet. Hans kritikker var helt avgjørende for Bjørnstjerne Bjørnsons gjennombrudd i Danmark, og hans innflytelse kan ellers leses ut av Ibsens brev til ham etter hans ambivalente anmeldelse av *Brand* – Ibsen kommer til ham på knærne, eller for å si det like ut: han slikker ham oppetter ryggen, han bukker og skraper overfor hans store autoritet, samtidig som han forsikrer at han er i ferd med å forbedre seg som forfatter. Det fins ingen litteraturkritikere som har en slik status i dag – selv om mange av dem har studert litteraturvitenskap ved våre universiteter i aldri så mange år.” (Frode H. Pedersen i http://www.kritikerlaget.no/nor/pages/866-litteraturkritikk_fr_og_n; lesedato 06.08.14) Da Clemens Petersen skrev en forståelsesløs anmeldelse av *Peer Gynt*, ble Ibsen så sint at han ønsket denne kritikeren “slått helseløs” (her sitert fra *Bokvennen* nr. 4 i 2001 s. 17).

Carl Nærup (1864-1931) ga ut “*Den moderne norske litteratur 1890-1904* som supplementsbind til Henrik Jægers *Illustreret norsk litteraturhistorie* fra 1896. Nærups bidrag var basert på forfatterportretter og bokanmeldelser han allerede hadde publisert i pressen [...] Et karakteristisk eksempel på Nærups skrivestil finner man i portrettet av Knut Hamsun, opprinnelig publisert i tidsskriftet *Kringsjaa* 15. august 1895. “Han er den inkommensurable”, utbryter Nærup begeistret, og følger opp med følgende beskrivelse av forfatteren som på dette tidspunktet har utgitt blant annet *Sult*,

Mysterier og Pan: “Glødende febersyner, vanvittig jagende idéassociationer, kvalfulde mareridt, klogelig udtænkte af en kold hjerne, men skrevne ned i et rasende tempo, saa ordene gnistrer, skinner, flammer. Som i drømme en lynstraale, der træffer synsnerven gennem lukkede øielaag, lader sjælen skue dommedagssyner, saaledes potenseres og mangfoldiggjøres alle virkelighedsindtryk gennem hans fantasi forstørrelsesglas.” Her er vi vitne til den impresjonistiske kritiker i full blomstring, idet han maner frem diktningen og lar den utfolde seg videre i den kritiske teksten. [...] Litteraturkritikk ble øyeblikkskunst. Nærup var her inspirert av den franske kritikeren Jules Lemaître, som ble toneangivende for den impresjonistiske kritikken nettopp fordi han hadde forstått å tilpasse seg de nye effektivitetskravene. Om noen bebreidet Lemaître for hans subjektive og knappe inntrykkskritikk, kunne han svare at “individuelle, kapriciøse og efemere indtryk er just paa sin plads i bladanmeldelser, hvor man saa ofte har at bedømme efemere og unyttige produkter”. Bak den tilsynelatende kynismen lå det en oppfatning om at litteraturkritikk først og fremst var lesekunst.” (*Morgenbladet* 4.–10. november 2016 s. 48)

“Serious barnelitteraturkritikk opptre i norsk dagspresse alt fra 1850-tallet. Jørgen Moes barnebok *I Brønden og i Kjærnet* som kom ut i 1850, blir omtalt blant annet i *Den Norske Rigstidende* 21. des. 1850 og i *Christiania-Posten* 5. jan. 1851. Også *Aftnerne paa Egelund*, Hanna Winsnes’ ene barnebok, opptar anmelderne (Skjønberg 1972) i flere aviser. Anmeldelsene er vesentlig lengre og fyldigere enn omtalene i dag, inneholder prinsipiell drøfting av synspunkter på litteratur for barn og er plassert på avisenes første side. Avisenes lesergrupper har kanskje vært mer avgjørende for formen på omtalene enn noe klart definert samtidens syn på barnebøker. Barnebøker omtales i dag bare sporadisk i dagspressen, mer systematisk i enkelte tidsskrift og i fagpresse.” (Ruth Jenssen i Birkeland og Risa 1993 s. 158-159)

Den tyske forfatteren Thomas Mann fikk beskjed fra forleggeren i forlaget Samuel Fischer om å korte ned romanen *Buddenbrooks* (1901) til det halve, men fikk den til slutt utgitt i full lengde på over 1000 sider. Etter utgivelsen skrev en tysk kritiker: “Fremdriften i handlingen er omtrent som for en bil som står og spinner i sanden”, men en dame stoppet forfatteren på gata og betrodde han: “På hver eneste side undrer jeg meg over at jeg ikke kjeder meg.” (her sitert fra *Fakta* nr. 11 i 1988 s. 30) Denne romanen var en viktig grunn til at Mann fikk Nobelprisen i litteratur.

“Har du irritert deg grønn over anmeldere som slakter favorittforfatteren din? Tenkt at dette kan du da virkelig gjøre mye bedre selv? Vel, nå får du sjansen. I forbindelse med en kraftig oppussing av *Dagbladets* litteratursider på nett, lanseres i dag en ny bokportal [...] *Dagbladet* tar imot alle nye anmeldere med åpne armer, men kjapp deg: De 3000 første får ei bok som belønning. - Særlig spennende kan det jo bli å høre hva folk synes for eksempel om bestselgere som Dan Browns “Da Vinci-koden” og bøkene til Paulo Coelho. Disse får gjerne hard medfart av kritikerne, men selger i

bøttevis. Det skal bli interessant å høre hva leserne synes er bra ved dem [sier Fredrik Wandrup].” (*Dagbladet* 15. juni 2010 s. 28)

“Ellen Einan sendte ein gong dikta sine til Georg Johannesen, og bad såleis om ein respons. “Brenn alt, ulest!” var tilbakemeldinga. Poul Borum vurderte eit år alle nordiske diktsamlingar for tidsskriftet *Poetica*. Ellen Einan si diktsamling vart plassert på 2. plass på ei topp 40-liste. Andre plass i Norden.” (*Morgenbladet* 22.–28. juni 2012 s. 20)

“På Sandefjord bibliotek gjentar 4 bibliotekansatte suksessen fra i fjor og inviterer til litterært julebord torsdag 3. desember [2015]! Vi formidler og serverer litteraturen som en firerretters meny fra årets bøker. Ord og begreper som vanligvis brukes for å beskrive mat og vin blir brukt, som for eksempel: saftig, moden, sprø, bittert, søtt eller kortreist. På denne måten formidler vi litteraturen ved hjelp av nye metaforer og ord. Dette har allerede inspirert og utviklet de involverte til måter å presentere skjønnlitteraturen på en ny og frisk måte. I år serverer vi blant annet “smertelige, krydrete vakre retter med fast konsistens” (Stridsberg: Backomberga), “fyldige, tyngre viner” (Næss: Bare et menneske), “skjøre kromkaker” (Kroneberg: I beste mening) og “cocktailer av cupcakes og lykkepiller” (Flatland: Vingebelastning) i skjønn forening. Boklisten får gjestene i form av en meny, inndelt etter forrett, hovedrett, hvilerett og dessert – og selvfølgelig har vi barnemeny også. Litterært julebord samarbeider med byens bokhandlere slik at publikum samtidig kan gjøre sin julehandel på biblioteket. Dette er en formidlingsform som knytter til seg nye kontakter og samtidig frisker opp samarbeidet med gamle samarbeidspartnere på en ny måte, slik blir vi attraktive for nye og gamle bibliotekbrukere. Men først og fremst blir det høy stemningsfaktor og en stor dose ren underholdning denne kvelden.” (e-post av bibliotekar Inger S. F. Austnes m.fl. på e-postlista biblioteknorge, 26.11.15)

Den japanske forfatteren Haruki Murakami ble ikke umiddelbart anerkjent av hjemlandets litteraturkritikere. “- Japan trodde de var en lykkelig nasjon, hevder Haruki Murakami. Boblen måtte sprekke før japanerne oppdaget hans mørke og kaotiske romaner. [...] - Din suksess med romanen *Norwegian wood* fikk det litterære establishment til å støte deg vekk. “De hatet meg, så jeg dro,” har du uttalt tidligere. Med romanen *Trekkoppfuglen* forandret din status seg. Var det fordi du endelig ble politisk og kritisk? - Politikk er bare en av mange faktorer jeg ønsker å protestere mot. Jeg er interessert i individet som kjemper imot, men Japan har et veldig strengt samfunnssystem. Du vet, 1995 var et vendepunkt for Japan som nasjon. Jordskjelvet i Kobe og angrepet på undergrunnen. I det øyeblikket endret noe seg. Vi hadde vært optimistiske, vi ble rikere, sterkere og lykkeligere. Så begynte vi å tvile, hadde vi gjort en kritisk feil? Det er derfor de begynte å akseptere bøkene mine, for i hovedsak skrev jeg om kaos. Folk begynte å innse at boblen hadde sprukket. Vi lærte noe av det, men

vi har fremdeles ikke funnet løsningen. Vi prøver fremdeles å finne vår identitet, vi kjemper.” (intervju i *Aftenposten* 14. august 2010 s. 6)

“Da Beate Grimsruds roman *En dåre fri* ble publisert i fjor høst, reagerte Klassekampens anmelder Susanne Christensen på hvordan bokens tilsynelatende selvbiografiske skildring av schizofreni gjorde teksten uangripelig for kritikk. “Hvis jeg sier at en syk persons beskrivelser av seg selv og sin egen sykdom er dårlig skrevet eller selvopptatt, gjør det meg nærmest til en overgriper,” sa Christensen. Underforstått: Å kritisere en slik bok blir som å kritisere et liv.” (*Morgenbladet* 11.–17. mars 2011 s. 40)

Dieter Borchmeyer og Viktor Žmegač skriver om situasjonen for litteraturkritikken i Tyskland på 1990-tallet. Situasjonen kjennetegnes ved:

- mangel på allment anerkjente vurderingskriterier
 - en stor pluralitet av meninger om litteratur
 - et ønske om å drive formidling som en del av litteraturkritikken
 - forsøk på å ta hensyn til variasjonen innen litteratur og medieprodukter, samt til mangfoldet av publikumssjikt
 - forsøk på å svekke det krasse skillet mellom akademisk og publisistisk kritikk (dvs. mellom kritikk innen academia og kritikk i aviser)
 - et forsøk på en avklaring av kritikkens forhold til litteraturvitenskapen
 - utvikling av studieforløp som kan føre til en større profesjonalisering av litteraturkritikken
 - mer bevissthet om kvinnelig/feministisk litteraturkritikk, og kritikk av kvinne- og mannsbilder i litteraturen
 - forsøk på å skape en spesifikk postmoderne litteraturkritikk, dvs. som ikke primært kommer med verdidommer, men åpner tekstens betydninger gjennom å bruke dens estetikk til “lystfull videreskriving”
- (1994 s. 244)

“Daniel Hahn, oversetter og kritiker [...] i en artikkel i nettmagasinet *Words Without Borders* [...] forteller at han selv ofte anmelder oversatte bøker uten å omtale oversetteren spesielt, og at han heller ikke forventer omtale i enhver anmeldelse av oversettelser fra hans hånd. Hahns holdning er pragmatisk: I en anmeldelse av en gitt bok må den tilmålte plassen brukes på det som er viktig ved nettopp denne boken – og ofte er det noe annet enn språkføringen. Men Hahn skriver videre at han forventer at litteraturkritikerne har en viss forståelse av hva en oversetters arbeid innebærer, og hva som er oversetterens bidrag til verket. [...] Alle oversettelser inneholder mislykkede valg og enkelte rene bommerter. Og nettopp derfor er de anmeldelsene som først og fremst forholder seg til en oversatt bok som en oppgave av typen “finn fem feil”, lite interessante. Det vil ikke si at slurv skal tolereres i en oversettelse bare den for øvrig er

godt ment. Men en oversettelse har, som ethvert annet kulturuttrykk, krav på å betraktes som en helhet, og som en villet helhet. Hvis helheten er mislykket, er det på sin plass at anmelderen spør seg (og gjerne prøver å svare på) hva årsaken er. Gi gjerne eksempler. Ble alle gjentagelsene for manierte, faller ungdomssjargongen død til marken? Hvorfor fungerer det ikke? Som alle andre skapende utøvere vil oversettere gjerne ha velfundert og skikkelig kritikk. Den som har fremført det angjeldende verket, kan lære av slik kritikk og bli bedre, men det kan også alle kollegene, andre anmeldere, litteraturvitere og lesere.” (oversetteren Hedda Vormeland i *Morgenbladet* 10.–16. juni 2011 s. 21)

“Flere anmeldere jeg har snakket med, velger bevisst å ikke skrive noe om oversettelsen. De unngår det fordi de mener oversetteren og oversettelsen fortjener mer enn bare noen få, overfladiske betraktninger. De utelater det, paradoksalt nok, av respekt for oversetteren og det arbeidet som ligger bak. [...] Kritikere jeg snakker med, har stor respekt for oversetterfaget, og kvier seg for å bedømme oversettelsen grundig uten å sammenlikne den med originalutgaven. Det betinger at anmelderen behersker språket det oversettes fra, hvilket ofte ikke er tilfellet. [...] Hvorfor skal mediene bedrive kritikk av selve oversettelsen? Det er flere svar, men det innlysende er at oversettelsene over tid blir bedre hvis oversetteren vet at arbeidet kan bli gransket i en større offentlighet. Hvis denne typen kritikk er fraværende, kan det være fare for at oversettere – eller forlagene som hyrer dem – av økonomiske årsaker prioriterer kvantitet foran kvalitet.” (Per Olav Solberg i <http://prosa.no/leder/synlige-oversettere/>; lesedato 24.05.19)

“Det har vært et fælt spektakkel rundt min anmeldelse av Thomas Pynchons *Mot dagen*. Det er kritikken av den norske oversettelsen som fører til krav om min avskjedigelse og litt til. [...] Derfor har jeg, etter litt tenketid, kommet frem til følgende: Fra nå av anmelder jeg utenlandsk litteratur i original, og så kan lesere av eventuelle norske oversettelser gjør seg opp en egen mening om den norske språkdrakten. Ufiltrert. Om dette er noen egentlig vinning er jeg usikker på, men slik blir det.” (Herman Willis i *Morgenbladet* 3.–9. juni 2011 s. 19)

Synet på chick lit (moderne kjærlighetsromaner) blant amatør-anmeldere på nettstedet til bokhandelen Amazon (etablert i 1995) har vært forskjellig fra de profesjonelle anmeldernes: “In the reviews written by general readers, it is clear that the people writing understand that their opinions differ significantly from those expressed by professional critics. They are often proud of this fact; professionals are frequently dismissed, sometimes even ridiculed, as elitist and ignorant about the genre and the importance of personal reading experiences. Californian commentator manderly123 wrote, for example, about Helen Fielding’s *Bridget Jones’s Diary* (1996), “This book has received some of the most vicious and petty reviews of any in recent history.” This reader regarded her reading as being against what she was supposed to like. And, she

went on to say, liking this book does not ‘make me a mindless idiot. It makes me human.’ She asserted her right to have her own opinions on literature, knowing that her reading is looked down upon, and the Amazon forum provided her with a space to protest patronizing attitudes toward chic-lit. This particular reader even made reviewing a gender issue, claiming that the text has received so much criticism because it is written by a woman on women’s issues. The reviewer concluded that if Fielding had been a man she would have been praised for her wit and entertainment skills.” (Ann Steiner i http://www.participations.org/Volume%205/Issue%202/5_02_steiner.htm; lesedato 27.01.15)

“Many readers writing on Amazon openly declare their desire to talk to someone just like them and to enhance their feeling of belonging to a global community of readers with similar daily problems and desires. A form of self-referencing is characteristic, with comments such as “readers of our kind” or “readers who like these kinds of books,” indirectly saying that someone who does not like the same book does not belong. It has been argued that the internet is a place for people to develop their individuality, because there is always someone else in the world interested in the same thing, no matter how obscure. A global community can give one a sensation of being in the right, and there is tangible evidence to suggest that many of these reviewers search for affirmation. Another frequent feature among the reviews of books by authors like Marian Keyes and Helen Fielding is references to similar books. Through comparing a novel with others by the same author or within the same genre, the reviewer shows that she is well acquainted with this kind of literature, which gives her a kind of authority to judge quality. Comments like “this one is my favourite of her novels,” “I know Marian Keyes has done better in other books,” or “this is not her best work” makes it possible for a reader to judge whether the reviewer is to be trusted or not.” (Ann Steiner i http://www.participations.org/Volume%205/Issue%202/5_02_steiner.htm; lesedato 27.01.15)

“It is also common to make references to films, TV shows, fashion, and current events. These references are directed toward an audience familiar with the cultural phenomenon, gossip, and details of the genre’s artefacts; they will probably alienate other readers. It is also clear in these kinds of comments that reading is not seen as an activity different from watching films or TV; they are all acts of consumption for pleasure, escape, or the understanding of one’s own situation in life, and all social practices. The chick-lit reviews on Amazon show that readers are conscious of the character of the genre and will define it through comments like “this is not real chic-lit,” or this “is British (!) chick-lit at it’s best.” By identifying the boundaries of the genre and what they regard as the core, these reviewers display metaliterary competence and a distinct concept of quality. Good chick-lit novels are defined as fun, witty, easy and light reads dealing with real issues. Readers have to be able to

sympathise with the main character; identification is, of course, the foundation of the genre, so this aspect is often discussed. A further requirement for a *good* chick-lit novel is that it is engaging and, at best, should change the reader's life." (Ann Steiner i http://www.participations.org/Volume%205/Issue%202/5_02_steiner.htm; lesedato 27.01.15)

"Concerns have, however, been raised concerning a number of aspects of online criticism, one of these being the authenticity of the reviewers. A technical mistake on Amazon's Canadian website in February 2004 revealed the true identities of reviewers, who included a number of angry ex-husbands, close friends, publishing house editors, and authors themselves. The American author John Rechy, who had written himself a five-star review, defended himself by arguing that his action was reasonable considering that anyone could trash his books anonymously (Harmon 2004)." (Ann Steiner i http://www.participations.org/Volume%205/Issue%202/5_02_steiner.htm; lesedato 27.01.15)

"Risking some small generalisations in an area where there are important variations, still, we might make a broad distinction between two types of contemporary reviewing: professional, and citizen. Professional reviewers tend to examine works in contexts, giving histories, making comparisons, and proposing significances, as part of offering judgements on their quality. There is a clear tendency with professionals towards a display of knowledge of the field. [...] Citizen reviewers on the other hand tend to be more text-focused, more personalised (the word 'I' occurs more frequently), and often responsive to other circulating reviews. Debate is in fact the order of the hour for many if not most such online fora. They tend more to tell the story of a person's engagement with the work: how they came across it, what it meant to them, and what went well or badly in the process of the encounter." (Martin Barker i <http://www.participations.org/Volume%209/Issue%202/6%20Barker.pdf>; lesedato 04.05.15)

" "En av de mest talentfulle forfatterne i dag ..." Det er så pinlig at du grøsser når du leser det: Forfatteren RJ Ellroys bøker er "[...] de mest bevegende bøkene jeg noensinne har lest", og hans "evne til å forme det engelske språket etterlater deg målløs" – alt ifølge ham selv. Ellroy står bak skandalen som ble avslørt av hans kollega Jeremy Duns, som i likhet med Ellroy er krimforfatter. Ellroy ga seg selv tolv glødende anmeldelser på Amazon – parallelt med at han skrev nedsettende om kollegers bøker. Urovekkende nok er fenomenet vanlig nok til at det har fått navn: "Sock puppeting". En annen britisk krimforfatter, Stephen Leather, har innrømmet å ha gjort deg samme, og The Guardian rapporterer om flere forfattere som mener seg utsatt for kollegers pseudonym-hektiske hetsing av dem på Amazon og andre nettbokhandlere. Det er, sier en forfatter til avisa, svært vanskelig å finne beviser. New

York Times har avslørt bedrifter som lar forfattere kjøpe hundrevis av “anmeldelser” fra lesere.” (*Klassekampens* bokmagasin 22. september 2012 s. 2)

En “sock puppet” kan “a sock puppet can be described as a phony name or Internet account made up by a user in order to masquerade as someone else on any given forum, website, blog etc. Sock puppets can make controversial comments or voice opinions for/against a cause without revealing their true identity or motives. The puppeteer may even respond to their own posts (under false identities) praising the articles they wrote themselves or to disagree with comments that may criticizing them on other sites.” (<https://fordhamcyberculture.wordpress.com/2013/06/06/sockpuppeting-the-ethics-and-who-does-it-harm/>; lesedato 30.08.16)

I en masteroppgave i medievitenskap fra 2014 valgte Knut Strand ut “to bøker: Agnes Ravatns *Fugletribunalet* og Roy Jacobsens *De usynlige*. Så analyserte han 60 anmeldelser av de to bøkene. Halvparten fra bokblogger og halvparten fra aviser og tidsskrifter. - Bokbloggingen er i snitt dårligere skrevet og kortere enn den tradisjonelle litteraturkritikken. Men forskjellene er ikke så store som man skulle tro. Det sviktende nivået blant de tradisjonelle litteraturkritikerne fører amatørerne og de profesjonelle nærmere hverandre, sier Strand. [...] - Forlagene ser at de kan tjene penger på at bokbloggere skriver om deres bøker. Dette har gitt bloggerne en ny type makt. Som følge av dette maktaspektet har bokbloggerne begynt å organisere seg, og diskutere sin egen rolle, sier Strand, som dermed konkluderer med at bokbloggerne nærmer seg de profesjonelle også i arbeidsmåte og selvforståelse. [...] Jeg har sammenlignet med en vurdering Per Thomas Andersen gjorde i 1987, da han nedtegnet sine syv kriterier. Han fant for eksempel det moralske og politiske kriteriet i mange kritikker, men det kriteriet er så godt som dødt i dag, sier Strand” (*Morgenbladet* 5. – 11. september 2014 s. 44-45).

“Lisbeth Larsson har studerat ett antal svenska bokbloggar och hon har kommit fram till att i dessa forum tenderar litteraturens innehåll och betydelse att betonas före estetiken, i motsats till den professionella kritiken. Värderingarna grundas också till stor del i existentiella värden, menar hon. En slutsats vi kan dra av detta är att dessa läsare, genom att fokusera på litteraturens känslomässiga värde, visar att de framförallt vill bli berörda och underhållna. De förefaller därmed vara representanter för den passionerade läsaren och för dem verkar litteraturens performativitet vara det mest intressanta. Det vill säga vad romanerna *gör* och inte vad de *är*. Nutidens passionerade läsart bryter därmed med den distanserade läsart som premierats i den västerländska litteraturdiskursen sedan modernismens genombrott.” (Bergström 2014 s. 67)

“Litteraturkritiker og redaksjonsmedlem i tidsskriftet *Vagant* Bernhard Ellefsen skrev i *Vagant* 4 2011 en kronikk om å kunne diskutere filosofiske tekster på internett, hvor

han innledningsvis gikk relativt hardt ut mot norske bokbloggere og deres form for litteraturkritikk: "I likhet med Facebook og Twitter, har bloggene forskjøvet tyngdepunktet i den offentlige samtalen: Diskusjon om litteratur, filosofi og ideer foregår nå like mye i digitale publiseringskanaler som i avisenes og tidsskriftenes debattspalter, og konsekvensene er tidvis nedslående. For eksempel i litteraturkritikken, hvor amatørismen har glade dager på blogger som bokmerker.org. Entusiasme og halvkvedede viser utgir seg for å være anmeldelser og lesninger, og ut med badevannet forsvinner så vel kritikerens faglighet som den velskrevne og observante fortolkningen. Man kan ta seg i å bli dystopisk når den studentikose "kjærligheten til litteraturen" skal leses på linje med kritikken til en Ane Farsethås eller en Espen Søybye." [...] Blogger Kristine Kleppo, som driver bokbloggen Kommafeil, publiserte sin kommentar av innlegget på sin blogg 30. november 2011 og gikk hardt ut mot det hun mener er Ellefsens generalisering av bokbloggerne. Kleppo peker på at bloggen som medium har en dagboksaktig kvalitet og at tekstene dermed vil ha et annet utgangspunkt i måten de formidler tekst på og måten tekstene blir skrevet på. Hun skriver blant annet: "En upersonlig blogg er en uinteressant blogg, slik står bloggere mye mer nakent frem enn den tradisjonelle litteraturkritikeren. Bloggeren viser mer enn sin kunnskap, men også en del av sin personlighet frem og bloggleseren forventer en mye mer imøtegående henvendelsesform." Kleppo peker på at en bloggleser vil ha en annen forventning til innholdet i bloggen enn hva han eller hun ville hatt om de hadde lest en anmeldelse av samme bok i for eksempel *Vagant*, som skriver i et mer teoretisk og intellektuelt medium, nemlig tidsskriftet." (Linn-Karen Lyngbø i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37940/Master_Lyngb.pdf; lesedato 05.07.16)

"Kleppo mener at mediet ikke nødvendigvis styrer sjangeren, og at det finnes svært gode litteraturblogger også skrevet av mer tradisjonelle litteraturkritikere, som Susanne Christensen blogg Claws Talks. Det kan innvendes mot Kleppos argumentasjon at Christensen på sin blogg hovedsaklig legger ut artikler, essays og anmeldelser hun allerede har publisert i avisene og tidsskriftene hun skriver for, i tillegg til generelle betraktninger og mer litterære tekster om steder hun befinner seg. Flere forfattere, kritikere og journalister bruker bloggen på denne måten til å videreformidle og samle tekster de allerede har publisert i andre medier, og det blir derfor problematisk å snakke om bloggene deres som eksempler på det Kleppo forstår som bloggmediet, nemlig et sted med hvor mer personlige tekster kan samles, tekster med en dagboksaktig kvalitet som Kleppo selv kaller det." (Linn-Karen Lyngbø i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37940/Master_Lyngb.pdf; lesedato 05.07.16)

"Bernhard Ellefsen kommenterte innlegget til Kleppo på hennes egen blogg 30. november 2012 og skrev: "Når jeg likevel er kritisk til "bokblogger" og tillater meg å

omtale dem på en generell måte, er det fordi jeg ser det som en sjanger mer enn som et medium”. Ellefsen mener også at denne sjangeren må tas alvorlig da bloggernes definisjonsmakt øker og forlagene, avisene og andre litterære institusjoner har forstått omfanget av dette. Bloggene er da et mulig rekrutteringsgrunnlag, skriver Ellefsen, og dette ser han på som svært bekymringsverdig. Forlagene og avisene følger bokbloggerne nøye, og Ellefsen virker da redd for at bokbloggernes tekster vil være deres inngangsport inn i den profesjonelle litterære institusjonen. Spesielt gjelder dette redaksjonsblogger som bokmerker.org, som da setter skrivevirksomheten i system og fremstår som profesjonell, noe de ifølge Ellefsen ikke er. Om kvaliteten på tekstene og kvalitetsbedømmelsen til bloggerne står som et frempek på hva den profesjonelle litterære institusjon vil bli, er dette svært bekymringsverdig for Ellefsen.” (Linn-Karen Lyngbø i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37940/Master_Lyngb.pdf; lesedato 05.07.16)

“- Jeg tror ikke kritikerne er “redde” for bloggerne, men man er nok litt bekymret for at folk ikke ser forskjellen på kritikere og bloggere, sier Kristin Isaksen i Norsk kritikerlag. [...] Bokbloggerne popper opp på Internett, og utfordrer de profesjonelle litteraturanmelderne. Mange lesere forholder seg nå til hva bloggerne mener før de bestemmer seg for hvilken bok de vil lese. Denne rollen var det bare litteraturanmelderne i aviser, radio og blader som hadde før. Nå får mange bloggere dessuten tilsendt anmeldereksemplarer fra forlagene, på lik linje med bokanmelderne, for å omtale bøkene i bloggene sine. Dette har ført til at flere bokanmeldere har begynt å kjenne bokbloggerne puste dem i nakken. [...] bokbloggerne fyller et tomrom i den norske litteraturkritikken – for eksempel når det gjelder romanseriebøker og typiske dameromaner. - Bloggene er ofte lite selvhøytidlige, umiddelbare, morsomme, raske på labben, og omtaler “høyt og lavt” [...] Kristine Isaksen mener det beste for bokens del, er at den blir omtalt mye i offentligheten. - Jo flere som omtaler og diskuterer litteratur, desto bedre blir den offentlige litterære samtalen – det er bra at alle kan starte en blogg og begynne å mene [...] - Det går for eksempel på at man ikke anmelder bøker av mennesker man kjenner personlig, og at man ikke selv har gevinst av å skrive positivt om en bok, sier Anne Cathrine Straume.” (Hilde Bjørnskau i <https://www.nrk.no/kultur/bok/bloggerne-tar-igjen-anmelderne-1.8342080>; lesedato 13.11.18)

Litteraturkritiker Anne Cathrine Straume “mener det kan være et etisk problem at bloggerne ikke nødvendigvis forholder seg til journalistiske retningslinjer. [...] Bokomtalene i bloggene er ofte “con amore” – dette er lesere som skriver om en bok de har likt godt og vil anbefale. [...] Forlagene skal selge bøker, så de må jo sende til hvem de vil. Den kortsiktige gevinsten kan være positive anmeldelser og jungeltelegraf som fører til økt salg. På lengre sikt kan de vel undergrave sin egen rolle som seriøst arbeidende forlag som bruker mer krefter på lettvent salg og reklame enn på å

dyrke frem den gode litteraturen. [...] - En profesjonell kritiker vil i større grad – og nå sier jeg slett ikke alltid, for det finnes mange beleste og akademisk orienterte bokbloggere også – kunne gi en analyse av boken i et større perspektiv. Leserens personlige smak kommer i andre rekke, det er verkets litterære kvaliteter som først og fremst diskuteres, understreker Straume. [...] - Kritikerer er uavhengig av forlagene. Kritikerer har en faglig ballast som gjør at hun kan analysere boken og gå lenger enn å si at denne boken er god eller dårlig, mener litteraturkritiker Marta Norheim. [...] det er fort gjort å gå i surr med hva som er kritikk og hva som er entusiastiske lesere som tipser om gode bøker. [...] Norheim mener at et av litteraturkritikernes sterkeste kort i forhold til bok-bloggerne, er at de kan argumentere for hvorfor en bok er god eller dårlig. Kritikeren har dessuten lest mange bøker og er dermed i stand til å sette den nye boka inn i sammenhenger, mener Norheim. - Det gjelder i forfatterskapet, i aktuelle tendenser eller i historisk ramme. Eller, når det er aktuelt: Se boken i sammenheng med tendenser og hendelser i tiden. Og så må kritikeren skrive godt og fengende. Dette er den ideelle kritikeren.” (Hilde Bjørnskau i <https://www.nrk.no/kultur/bok/bloggerne-tar-igjen-anmelderne-1.8342080>; lesedato 13.11.18)

“Bastion forlag har betalt flere toppbloggere for gode omtaler av bøker denne høsten. Norges største forlag, Cappelen Damm, bekrefter at også de har kjøpt bokomtaler av bloggere. [...] blogginnleggene er merket med “sponset”, noe som betyr at omtalene er kjøpt og betalt av forlaget. Bastion forlag sprer så de kjøpte uttalelsene videre på Instagram og Facebook – uten å merke dette. [...] Santa Montefiores “Birøkerens datter” gikk rett inn på den norske [bestselger-]boklisten de første to ukene den var i salg – samtidig som toppbloggerne frontet boken til sine opptil 20.000 lesere om dagen. - En sponsor ville aldri betalt store summer for et innlegg hvis de ikke fikk noe igjen for det. Leserne av min blogg er en kjøpesterk gruppe og først og fremst damer – det er klart det er interessant for et forlag som skal selge en slik bok, sier bloggeren Anne Brith Davidsen – som i oktober var på topp ti-listen over de mest populære bloggerne i Norge. [...] Hun henviser til agenten United Influencers når det kommer til hvor mye hun tar betalt for slike innlegg, men de ønsker ikke å kommentere økonomi. [...] - Vi ville jo heller valgt en omtale i VG, dersom vi kunne velge, men når redaksjonene nedskalerer kulturstoffet og anmelderiet, så må vi teste ut andre steder å synliggjøre bøker. Det har vokst frem en helt ny offentlighet, og vi som forlag må være der folk snakker sammen, blir påvirket og henter impulser, sier [Cappelen Damm-talskvinne Ingunn] Lindborg.” (Camilla Norli i <https://www.vg.no/rampelys/bok/i/0RWp0/forlag-kjoeper-gode-anmeldelser>; lesedato 14.11.18)

“Store amerikanske aviser kutter ned på profesjonelle litteraturkritikere for å overlate anmeldelser av bøker til leserne. Dette skaper furore i bransjen. [...] Bli litteraturen dårligere dersom man overlater anmeldelsene og kritikken til amatører? Flere store amerikanske aviser har den siste tiden kuttet ned på antall sider dedikert til litteratur,

og dermed også på profesjonelle kritikere. De mener at litteraturkritikken er godt ivaretatt på nettet, blant annet gjennom lesernes egne anmeldelser på steder som den nettbaserte bokhandelen Amazon.com. Slikt går selvsagt ikke upåaktet hen i de litterære kretser. Det amerikanske kritikerlaget har lansert kampanjen “Campaign to Save Book Reviews”. De argumenterer med at profesjonell litteraturkritikk er til gode for både leserne, forlagene, kritikere og de som selger bøkene. [...] lederen i Norsk Kritikerlag, Leif Høgghaug [...] Han var dypt forarget over at man kunne velge bort mennesker som hadde dedikert flere år av sitt liv til faget mot lettbente vurderinger fra folk flest. Uten litteraturkritikk finnes ikke litteratur, sa han. [...] Så bastant kan man altså være selv om en undersøkelse viser at “Folk blåser i anmelderne”. Men litteraturkritikk skal ikke være forbrukerveiledning, mener Høgghaug. For anmeldere og kritikere er profesjonelle lesere og dagsavisenes anmeldelser er med på å definere “litterær kvalitet”. Dette kan ikke overlates til amatører på nettet.” (Heidi Nordby Lunde i <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2007/05/15/46229/amatormessig-litteraturkritikk>; lesedato 14.12.17)

“Det vitenskapelige i litteraturbedømmelsen forsvinner i bloggen, men samtidig treffer det flere lesere. Det å kun lese bokomtaler og anmeldelser skrevet av hobbylesere, som de fleste av de private bokbloggerne er, gjør at den profesjonelle og vitenskapelige litteraturformidlingen, og litteraturanmelderiet mister sin troverdighet. Samtidig er det mulig at bokbloggen også kan virke som en interessant inngangsport til litteraturen for mange lesere. Den “vanlige leseren,” altså han eller hun som til nå kun har fått sine anbefalinger gjennom dagsavisene (som VG og Dagbladet) og i utstillingsvinduet til sin lokale bokhandel, vil ikke tape på å lese bokomtaler og anbefalinger fra bokbloggerne. Tvert imot. Bokbloggene kan øke interessen for litteratur blant dem som ikke leser over gjennomsnittet mye, og de kan her finne nye forfattere og bøker, som igjen kan føre dem ut av bokbloggerne og videre ut i den litterære verden. Dersom en ser mangfold som noe positivt i seg selv, vil det at bokbloggerne treffer sin målgruppe ikke nødvendigvis true de litteraturvitenskapelige tidsskriftenes stilling overfor sin målgruppe. Hovedproblemet med at utstrakt amatørisme truer den faglig kvalifiserte kritikken og det smalere litteraturkretsløpet ligger ikke nødvendigvis hos bokbloggerne. Om det grunnleggende ønsket er å nå ut til flere med god litteratur, må forlagene bruke mer penger på markedsføring av smalere bøker, altså ikke kun krimlitteratur og potensielle bestselgere. Dagsavisene må bruke mer spalteplass på litteratur skrevet av ukjente forfattere, og ikke hovedsakelig omtale forfattere som har et kjent navn i mediene. De etablerte stedene for litteraturformidling, som bibliotek, aviser og bokhandler, må også nå bredere ut før en kan gi skylden på bokbloggerne.” (Linn-Karen Lyngbø i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37940/Master_Lyngb.pdf; lesedato 05.07.16)

“Ansvarlig redaktør i *Vagant* Audun Lindholm peker på det han mener er konsumfokuset som det mest kritikkverdige i bokbloggene: “I forlengelsen av dette vil jeg hevde at det bekymringsverdige ved en del bokblogger ikke er amatørismen (amatør kommer fra lat. amare, “å elske” – hvem kan være mot dét?), men konsumfokuset. Det publiseringsverktøyet en blogg er, står som en daglig oppfordring til kritisk selvstendighet; det må være lov å spørre hvor godt disse mulighetene blir utnyttet.” Ifølge Lindholm ligger det i bloggen som sjanger en mulighet til kritisk selvstendighet, men den blir forspilt ved at bøkene blir omtalt i et utelukkende positivt ordelag. Dette kan skyldes at forlagene bruker bloggene ved å sende dem gratis eksemplarer av bøkene sine og til en viss grad binde bloggerne til å gi en positiv omtale. Kritiker Susanne Christensen er inne på det samme i sin kommentar til innlegget: “Nu kommer jeg med endnu en tråkig kapitalismekritisk pointe, men the language of love kan være et ganske modstandsløst sprog, og det er ikke den som taler (bloggeren) som nødvendigvis er skyldig, men der sidder et stort forlagsapparat og rå-elsker bloggerne, fordi de ofte kan være lidt modstandsløse i deres entusiasme.” Det utelukkende positive ordelaget som de mener er gjennomgående i bloggenes omtaler, virker modstandsløst og fordrer ikke den diskusjonen om litterær kvalitet som disse mer erfarne, profesjonelle kritikerne mener burde finnes.” (Linn-Karen Lyngbø i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37940/Master_Lyngb.pdf; lesedato 05.07.16)

“Det er lett å være enig i problemstillingene Lindholm og Christensen reiser. Det er en gjennomgående positiv tone i omtaler publisert på bokbloggene, og dette kan nok sies å henge sammen med blogggenes karakter av personlig ytring. Bokbloggene skriver hovedsakelig på eget initiativ, og de har ingen interesse av å skrive om bøker de ikke liker. En blogger vil, som en hvilken som helst leser og bokkjøper, plukke med seg bøker de har lyst til å lese, og som de har fått anbefalt av bekjente, andre bokbloggere eller fra bokhandelen. Liker de ikke boken, leser de den gjerne ikke ferdig og har dermed ikke noe interesse av å blogge om den. Om de derimot liker boken, anbefaler de den videre til sine lesere, på en måte som treffer deres implisitte leser godt. På den måten vil omtaler publisert på bloggen i hovedsak være positive omtaler.” (Linn-Karen Lyngbø i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37940/Master_Lyngb.pdf; lesedato 05.07.16)

“Spesialister med doktorgrad får noen lusne tusenlapper for en kritisk bokanmeldelse, mens en blogger får 30 000-50 000 for å skryte. [...] Forlaget Bastion betaler flere toppbloggere for gode omtaler av deres bøker. Norges største forlag, Cappelen Damm, forteller at de også har begynt med det samme. Toppblogger Vanessa Rudjord er befriende åpen om “honorarnivået”, hun tar mellom 30 000 og 50 000 for et sponset innlegg på sin blogg. Dermed forteller hun sine lesere at Santa Montefiores siste bok, “Birøkerens datter”, “(...) minnet meg på hvor fantastisk deilig det er å lese bøker”. [...] Selv om kritikere kan være forhatt av forfattere og andre opphavspersoner, er

god, kvalifisert kritikk som henvender seg til flere enn de spesielt interesserte en helt sentral del av en levende kulturdebatt. [...] Cappelen Damm gir et giftig svar i VGs reportasje. De skulle gjerne valgt en omtale i VG, dersom de kunne velge mellom dem og å betale en blogger for å skrive et reklameinnlegg – “men når redaksjonene nedskalerer kulturstoffet og anmelderiet, så må vi teste ut andre steder å synliggjøre bøker”. Alle peker på den samme negative spiralen, og hjelper den videre nedover.” (Geir Ramnefjell i *Dagbladet* 19. november 2015 s. 2)

“The grip of traditional print media is being loosened in the digital age. As a result, does the opinion of the professional book reviewer still carry as much significance as it once did? In a world in which anyone can publish a review for an international readership, has the separation between the professional and the individual reader with an opinion been dissolved? Fan communities, in particular, can usurp the place of the book reviewer in providing a trustworthy opinion from someone with familiarity with similar kinds of books. Moreover, fan and review sites can give a depth of coverage to genres that are often excluded from literary review pages. [...] regardless of the perceived literariness of a given book, reader reviews are often more concerned with the pleasures of reading rather than issues of intellectual or aesthetic “value”. This approach to reviewing can see a classic like *Jane Eyre* lumped with a one-star rating for being “boring and unbelievable”. Nevertheless, the dispersal of reviewing power from the control of a handful of critics to a wide community of readers online also allows for the idiosyncratic views of individuals to be moderated by the consensus of the majority. While “Gabriella” “never bought the romance between Jane and Mr. Rochester”, over a million ratings and twenty-thousand individual reviews still sees Brontë’s classic novel receive a score of 4.08. It reassuringly edges out Stephenie Meyer’s *Twilight* at 3.53.” (Michelle Smith i <http://theconversation.com/in-the-world-of-goodreads-do-we-still-need-book-reviewers-56455>; lesedato 06.07.16)

“Reviewers will not always be correct in their assessment of what a novel’s “value” is, as scathing reviews of many enduring novels attest. However, they can place a book within the culture of the time and the literary history of the past in the way that a fan reviewer usually cannot. Significantly, we also know who professional reviewers are. Fake book reviews full of glowing praise are prolific on sites such as Amazon. One British crime writer, RJ Ellory, even used the Amazon review platform to laud his own books and lump his rivals with gleeful one-star reviews.” (Michelle Smith i <http://theconversation.com/in-the-world-of-goodreads-do-we-still-need-book-reviewers-56455>; lesedato 06.07.16)

“Internett gir også langt større muligheter for å kvalitetssikre både anmeldelser og anmeldere. Hos Amazon får man ikke bare lesernes anmeldelser, men også lesernes vurdering av anmeldelsen. Slik høster engasjerte bokelskere kredibilitet som anmeldere fra leserne. Og helt ærlig – hvor mange ganger har du kjøpt en bok på

bakgrunn av en anmeldelse til forskjell fra en anbefaling fra en du kjenner? Et argument for de profesjonelle anmelderne kunne være at de anmeldte breddelitteratur og ikke bare det som toppet salgslistene. Men når så du sist en anmeldelse av science fiction eller ledelseslitteratur? Og på kritikerforeningens hjemmeside skriver frilansskribenten Terje Bård Hansen om kritikernes stemoderlige behandling av det som kanskje er den viktigste litterære strømmingen de siste hundre årene, nemlig krimlitteraturen. Skulle Ari Behn komme ut med en ny bok i morgen, ville det dukket opp anmeldelser i alle landets aviser – gjerne ved siden av et portrettintervju med forfatteren. Men det er ikke sikkert at bokelskere flest bryr seg om kjendisen Ari Behn. [...] lesere som borgerjournalister. Vi lar oss ikke skremme av teknologien og dens mulighet for at flere får dele av sin kunnskap.” (Heidi Nordby Lunde i <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2007/05/15/46229/amatormessig-litteraturkritikk>; lesedato 14.12.17)

“De fleste er deltidskritikere, så hvilke andre roller og yrker er det ok at de innehar samtidig? Bør en forfatter skrive litteraturkritikk, kan en kurator anmelde en kunstutstilling? En kritiker vil dessuten alltid støte borti de han/hun kritiserer. Det vil alltid være de festene hvor du brått får lyst til å snu idet du får øye på et tidligere slakter, det vil alltid være situasjoner hvor du spørres om å anmelde et verk av noen du har møtt litt, snakket med noen ganger – eller var det sånn at han kjente søstra di? Hvor trekker du grensene for hvem sitt verk du kan kritisere?” (*Klassekampens* bokmagasin 30. november 2013 s. 2)

En litteraturkritiker med habilitet bør “unngå både økonomiske, sosiale og emosjonelle koplinger til aktører som blir påverka av korleis vi utøver kritikargjeringa” (litteraturkritiker Merete Røsvik Granlund i *Dagbladet* 21. mai 2011 s. 65).

Det har blitt vanlig med positive anmeldersitater (svært korte utdrag fra anmeldelser) på bokomslag, som en garanti for at litteraturkyndige har likt boka. Et slikt sitat kalles en “blurb”. Forlag bruker gjerne litteraturkritikers og bloggers uttalelser i sine reklamer, hvis det er svært rosende ord, blant annet i form av blurber.

“Som kjent vil norske medier gjerne gi publikum det publikum helst vil ha. Problemet er bare at det lesersegmentet som interesserer seg for litteraturkritikk er for lite til at mediehusene kan forsvare å bruke mye ressurser på det. Det er derfor bare følgeriktig når avisene, bevæpnet med leserundersøkelser, forsøker å utvide kritikkenes nedslagsfelt, slik som når VG lager litteraturkritikk i nett-tv-format, noen ganger direkte sendt, andre ganger kryssklippet med forfatterens respons [...] Eller når Bergens Tidende prøver på det samme gjennom innføringen av et hjertebasert karaktersystem som tar opp kampen med bokbloggernes hjertevarme anbefalinger (fra *meg* til *deg*), samt lanseringen av det såkalte anmelderintervjuet, hvor man dyrker den personlige

konfrontasjonen mellom kritiker og forfatter. [...] langt fra sikkert at denne typen fornyelse av litteraturdekningen er til gagn for den seriøse leseren, som vel fremdeles først og fremst er ute etter kvalitet, innsikt, vidd.” (Frode Helmich Pedersen i *Morgenbladet* 2. – 8. oktober 2015 s. 52)

Å gjøre “anmeldelsen om til et intervju [...] utgjør en så stor prinsipiell tyngdeforskyvning – og innbyr til spørsmål om hvorfor anmeldersjangeren eventuelt skal bøte på mangelen på kritisk holdning i allerede eksisterende forfatterintervjuer – at det er helt naturlig å diskutere utfordringene allerede i forkant. Grepet er enkelt, konsekvensene greit overskuelige, og problemene – som allerede påpekt – betydelige. [...] Språklig leder denne intervjuformen også vekk fra sentrale verdier i kritikk-sjangeren: Litteraturkritikken tilstreber de mest treffende karakteristikkene, den åpne formuleringen, de artikulerte vurderingene. Slike kvaliteter har hatt – og har – bedre kår i anmelderiet enn i intervjuet.” (Bernhard Ellefsen i *Morgenbladet* 4.–10. september 2015 s. 35)

“Heller enn 99 sjølvrettferdige og forutinntatte kritikarar vil eg ha éin meldar som BTs Silje Stavrum Norevik, som i “meldarintervjuet” torer å spørja seg og forfattaren av ei bok: er denne vurderinga mi forblinda av noko? Har du som forfattar syn for andre sider av dette verket?” (Gudmund Skjeldal i *Morgenbladet* 9.–15. oktober 2015 s. 31)

“Det amerikanske nettstedet Literary Hub har lansert undersiden Book Marks, som skal samle inn litteraturanmeldelser fra 70 ulike medier, og finne gjennomsnittskarakteren. Etersom bokanmeldelser ikke alltid kommer med terningkast, skal tekstene analyseres og gis bokstavkarakter. Slik skal nettstedet bli et profesjonelt alternativ til gjennomsnittskarakterene hos Amazon, som er basert på leseranmeldelser.” (*Dagbladet* 11. juni 2016 s. 47)

“Terningen er kastet [...] Jeg er usikker på om terningen, som vi ellers bruker for å skape et tilfeldig utfall i spill, er det beste symbolet man kunne ha valgt for å sette en karakter. Denne bruken av terning kan få anmelderes vurdering til å fremstå som mer likegyldig enn hva som er hensikten.” (Knut Nærum i *Dagbladet* 27. juni 2015 s. 49)

Det deles også ut priser for beste litteraturkritikk, f.eks. den tyske Alfred-Kerr-prisen (Zeh, Ingendaay m.fl. 2002 s. 146). Prisen ble etablert i 1977 og fikk sitt navn til minne om teaterkritikeren og forfatteren Alfred Kerr (1867-1948), som oppfattet kritikk som en egen kunstform. Fram til 1996 gikk prisen årlig til hele litteraturdelen i en tysk avis eller tidsskrift, men fra 1996 til en enkeltperson. Det er alltid en kritikers kontinuerlige arbeid som verdsettes, ikke en enkeltanmeldelse. Prisen deles ut på bokmessen i Leipzig (<https://www.alfred-kerr-preis.de/ueber-den-preis/>; lesedato 01.11.18).

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>